پښتو سندرې

لیکونکی: گل پا چا «الفت»

Ketabton.com

کابل- ۱۳۲۳ هجري شمسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمد و ثنا

پـه نامـه د هغـه خـدای مـې دا بيـان دی　　چـه يـو نـوم ئې پـه نومونـو کښـې سبحان دی
پـه سـجود ئـې مځکـی سـر دی لګـولی　　هـم ئـې زوړنـد پـه رکـوع سـره آسـمان دی
هــره ونــه پــه قيــام ســره ولاړه　　هــر ګيــاه ئــې پــه تســبيح ســره زبــان دی
همـه واړه پـه تسـبيح د ده مشـغول دي　　کـه ملـك دی کـه پيـری دی کـه انسـان دی
هر ماهي ئې پـه اوبـو کښـې حمـد وائـي　　هـر مارغـه ئـې پـه چمـن کښـې ثنـا خـوان دی

«رحمان بابا»

يادونه: دا کتاب په ۱۳۲۳ هجري ش. کښې ليکل شوی و، او د کال په مطبوعاتي جوائزو کښې يې لمړی جايزه اخيستې وه. بيا په کال ۱۳۲۵ هجري ش. کښې د کتاب د تکميل د پاره نورې برخې هم و ليکل شوې او کتاب د پښتو ټولنې له خوا چاپ شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو ته

د بلبلو په نظر ګلو ته ګورئ
لیلی نه ده چا لیدلې بې مجنونه

چه سل زړونه په یوه نګاه ژوندی کړې
لوی حکمت دی ستا د سترګو په کاته کښې

د بې دردو هیڅ له عشقه بهره نشته
موز یکی ته د پیزوان خبرې مکړه

مرده دل لره له ذوقه خبر نشته
په نهاد کښې ئې د مینې اثر نشته

هر سړی لره د مینی هنر بویه
نور فکرونه له زړه وباسه بی عشقه
دروزن په دیده ګوری ذره لمرته
امتیاز د نیك وبد نشی کولی

غافل زړه لره له ذوقه خبر بویه
ناقابله ځوی له کوره بدربویه
د ریبار په سترګو ریار عاشقان وینی
په دا غټو سترګو کله آسمان وینی

مطلب ته را بلنه

که د دنیا د نیمګړی بازار له شور و غوغا نه لږ څه لرې شو، که د غرو دزرکو او دبڼ د بلبلو آواز ته غوږ کښیږدو، که د جړوبیو او آبشارونو شورو فریاد ته ښه ځیر شو او د رڼو ستورو د سترګکونو په معنی وپوهیږو، که د زمانې یادداشتونه را برسیره کړو او سترګې وغړوو، پدې شنو ناوونو او ښکلو درو کښې د پښتو ډیر شاعران وینو چه لکه سرشار آبشارونه د خپلو اوښکو له کاروان او شورو فریاد سره تیر شویدي چه تر اوسه ئې آوازونه پدې پاکه هوا کښې ګرزي او د آسمان په شنه ډنډ کښې غوټې وهي.
پدې غرو او رغو کښې ډیرې د سورنارې لکه د شپنو شپیلۍ اوچتی شوی چه اوس هم زړکې ورپسی ځان له ګرنګه ولی او د هوا کوترې ورپسې ترورې ګرزی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هندوکش او سپین غر تر اوسه پورې هماغه نارو ته ګوش به آواز ولاړ دي او د آسمان په لمنو کښې ورپسې څار کوی، د مشرقي تورغر او د تیرا سوی غرونه د همدوی په غم کښې تك تور او لوغړن له تاوه ډك ښکاره کېږی، سیندونه او دریابونه په همدوی پسې شپه او ورځ ناقراره دی، د کسي غر د همدوی په مناجاتو او رازونیاز د خدای په دربار کښې په قیام ولاړ دی. د سوریانو او غوریانو کروړان او پهلوانان په همدغو نغمو کښې راته ځان ښئ د روښانه فکرو خاوندان په همدغو شاعرانه نغماتو کښې را سره خبری کوی او په همدغه عالم کښې د خپلو توریالیو او ننګیالو په نامه خوشحالیږو او رحمانی تعلیمونه اروو.

مونږ له ډېر وخته را ایسي شعر او شاعران لرو چه خانان او قلندران، پاشاهان او امیران، پیران او بابا ګان پکښې وینو او افتخار پرې کوو. کوم شی چه مونږ ته له خپلو پلرو او نیکو، مشرانو او پادشاهانو، فقیرانو او قلندرانو پاته دی او هر څه پکښې شته هغه باید د قدر او قدر منو په نظر وګورو.

هر څه چه غواړئ او په هر شی پسی چه ګرزئ په دغو الهامی نغمو او پښتو سندرو کښې پیدا کېږی. د پاك خدای مینه او محبت، د ښایست او ښکلیتوب ستاینه، د عشق ناقراری او لېوالتیا، د عقل سر ګردانی او حیرانتیا، د سپیني توري ځل او بریښنا، د ایمان ټینګوالی، د معرفت اسرار، حکیمانه لارښودنی، د صوفیانو نغوتې، د پادشاهانو درب و دروب هر څه راته پکښې خپل ځان ښئ او پوهېږو چه زمونږ پخوانیو او اسلافو هر راز شعور درلود او په هر څه ښه پوهېدل.

کله چه مونږ پټی سترګی او په درانه خوب ویده وو، کله چه مونږ د خپلو په قدر نه پوهېدو او پردیو سندرو ته به خلقو نڅل، کله چه زمونږ رباب ماته او بې سره و، له خپلو شاعرانو بی خبره وو او د خپل باغ و بڼ د بلبلو په ژبه هم نه پوهېدو، اوس هغه د غفلت دوره تېره شوه، او زمونږ په ادبی نهضت کښې دومره رڼا پیدا شوه چه په دولسو پیړیو کښې یعنی د دوهم هجری قرن تر اوایلو پورې د شعر او ادب او پښتونولۍ کروړان او پاخه استاذان وینو، او په دغه رڼا کښې راته هر راز ښکلي نوراني څېرې ښکاره کېږی او ویلی شو:

په هر وخت کښې وه زمونږه ډېوه روښانه   دروبزه کړي هر چـا زمـونږ له خـوانه

نو که چېری له دغی روحی غذا او آسمانی الهاماتو سره څه مینه لرئ یا غواړئ چه د روح او زړه، ذوق او فکر پالنه او روزنه وکړئ، دا اشعار په وارو وارو او په غورو فکرولولئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر په خوارو سترګو او د عدم اعتنا په نظر ورته مه ګورئ، ځوك چه په دغه مرض اخته وی هغه پدې خوند نه پوهېږی او نه ورځنی څه فایده اخستلی شی، لکه چه یوه سمسور باغ او ښکلی ګلزار ته دېر د هوا مرغان راښکته کېږی مګر کومه برخه چه بلبل او بورائی د ګلو په ننداره کښې لری ښائی چه نور دېر مرغان ئې ونلری، انسانان هم ټول په دغه برخه کښې یو راز نه دي او لکه چه خوشحال خان خټك وائي:

دوه سړي په باغ کښې ګډ شي يو ګل ګوري　　دويــــم ګــرزي پـه طلـب د خـارو خـس

ځوك د ګلو سيل کوي او ځوك پکښې خس و خاشاك لټوی، د ځينو سترګې پټې کړی وی او هېڅ نه وينی، ځينی نور په هره شنه پاڼه کښې د معرفت دفترونه لولی، په شعر او وينا کښې هم ځينې داسی لطایف او خوندونه وی چه غافلانو او بی اعتنا خلقو ته ځان نه ښئ او هر ځوك ئې نشي ليدلی.

دا خبره ماته د اشعارو د انتخاب په وخت کښې ځو ځو ځله په تجربه معلومه شوېده چه په سرسري نظر راته ځينی بيتونه عادی او معمولی واېښېدل مګر په حقيقت کښې هغسی نه و، چه يو مثال ئې اوس هم راته ياددی او هغه د عبدالقادر خان دا بيت دی:

وائي چه وبـال دی چـه نظرو ښه مـخ ته
ما په دواړو سترګو قبول کړی دا وبال دی

که ځوك د عبدالقادر خان ديوان داسې لولی لکه چه د صرفميرګردان کوی يا په بی اعتنائی ورته ګوري دا بيت به ورته محض خبره ښکاره شی مګر همدغه ساده خبره يو شعری لطف لری چه هغه په دواړو سترګو قبلول دی ځکه چه دا محاوره دلته اصطلاحی او حقيقی دواړه معنا وی افاده کولی شی او وروسته تر لږ التفاته معلومېږی چه د ديدن په وخت کښې دا مصرع ويل (ما په دواړو سترګو قبول کړی دا وبال دی) څه حقيقی کيف لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په مقصد پيل

هر ملت چه ژبه لری او ګرېږی هغه شعر او ادب هم لری که مونږ د دنيا مختلف قومونه او هيوادونه ولټوو په هر ځای او هر ټبر کښې وحشی وی که مدنی، ضعيف وی او که قوی، عالم وی او که جاهل، بداې وی او که فقير شعر او ادب مومو او څو تنه شاعران پکښې پيدا کولی شو ځکه چه شعر د انسان په طبيعت او خته کښې اغږل شوېدی او دنيا پخپله هم په حقيقت کښې يو شعر دی له کوم وخته چه انسان په ژړا او خندا پوهېدلی او د تعجب احساس پکښې پيدا شوی د شعر نغمه هم اوچته شوی او د دنيا په ګلزار کښې په مينه مست بلبلان پيدا شويدي مګر دا نغمه وخت په وخت د ژوندانه له تغيراتو او تحول سره بل راز شويده او ډېرې مرحلې وربانديې راغلی دی يعنی په لمړيو وختو کښې شعر يوازی د اعجاب، او احساس او بديعی خيالاتو سندره وه وروسته چه په انسانی جمعيت کښې د اغراضو او مقاصدو نيلی وځغلېدی او د ځينو مطالبو دپاره راز راز علل او سببونه وپېژندل شوه شعر هم تحول پيدا کړ او د ځينو مراعاتونو په اثر کښې له خپل محور څخه وخوځېده يعنی د اجتماعی حيات او ژوندون په تقاضا د يوه او بل د خوشحالۍ او زړه جلبولو دپاره وويل شو او په دغه صافه هنداره کښې علاوه پر احساسی تاثراتو نور شيان هم ښکاره شوه.

کله چه انسان په قبيلوی اجتماعاتو کښې ژوند کاوه او د قومی رقابتونو بازار تودو شعر هم د همدغه حيات له تاثير لاندی راغلی او د يوی قبيلی د خندا يا ژړا ترجماني ئې کړېده- په هغه وخت کښې چه د پهلوانۍ ميدانونه په هر ځای کښې جوړ شوی و، او بې له قوته بل افتخار نه پېژانده کېده د شعر قبله يا معشوقه هم رستمان و، او بې د سلاطينو له درباره ئې په بل ځای کښې استوګنه درلوده – کله چه د اسلام مقدس او سپېڅلو تعليماتو انسان د اخوت او وروروليۍ خواته را وباله او جاهلی عصبيتونه ئې ورك کړه شعر هم لږ څه بين رنګ پيدا کړ او ټول انسانان ئې يو د بل ورونه او د يوه وجود غړی وبلل چه بايد يو د بل په درد متاثر او ناقرار شی.

له کومه وخته چه په دنيا کښې د مليت جنډه په هر ځای کښې جګه شوه شعر هم ورته سر ټيټ کړ او د ملی مفاخرو په رنګ رنګين شو – نو له دغه اجمالی سير څخه معلومېږی چه شعر او ادب د انسانانو د ژوند عکس يا سيوری دی چه د ژوندون له تغير سره سم تغير مومی او بل راز کيږی يعنی لکه کاپر ګل وخت په وخت خپل مخ يوه خوا او بله خوا اړوی او غاړه کږوی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د همدی لامله تشبیهات او استعارات، تخیل او تعبیر، سلوك او انشاء، مطالب او مضامین، لهجه او آهنګ په هر عصر کښې بدلېږی او د ژوندانه له عمومی رنګه رنګ اخلی – نو ویلی شو چه ادب او شعر د انسان د ژوند هنداره ده، یا په بل عبارت انسان په ادبی دنیا کښې ژوند کوی او د ژوند په هره دوره کښې یو ډول ادب لری.

د پښتو شعر هم خو تاریخی دورې تېرې کړې چه هره دوره ئې مخصوص رنګ او د هغه وخت له حیاتی وضعیت سره تناسب لری- څنګه چه په غرنی هیواو کښې لوړی ژوری یا تاوده او ساړه ځایونه په تفاوت سره لیدل کېږی دغسی زمونږ په شعر و ادب کښې هم تیټ و پاس او نشیب و فراز لیده شی او په لوړتیا یا ښکته والی کښې ئې زیات فرقونه ګورو کله د پښتو د شعر یوه دوره د ارتقا دوره بولو مګر چه له هغه ورسك څخه هغه پلو ګورو او لوړې خوکې (قلی) راته ښکاره شی بیا وایو چه دا د هبوط او ادبی نزول دوره ده چه د تاریخی مجهولتیا له کبله مونږ ورباندی بل راز ګمان کاوه.

د دې شلېدلی او زاړه کتاب د آغاز او انجام، منځ او آخر په تعین کښې ښائې چه مونږ ډېر ځله سهوه شو او په ادبی تتبعاتو او اجتهادونو کښې ډېر وغولېږو مګر بیا هم ورځ په ورځ حقیقت او حقائقو ته نږدی کېږو او د رڼا خواته ځو.

کله چه پښتو ټولنی د پښتو شاعرانو په باب کښې کوم اثر ولیکه هلته داسی وبرېښېده چه زمونږ ادبی تاریخ له (۳۰۰ ه) څخه شروع کېږی، وروسته تر دی چه ښاغلی حبیبی د خپلو تتبعاتو او لټون په اثر کښې د پښتو یوه خورا قیمتی ذخیره (پټه خزانه) ومونده هلته یوه نوې رڼا وځلېده او د امیر کروړ د یوې حماسی او فخری سندری په استناد ثابته شوه چه د پښتو شعر د ۱۳۹ په شاوخوا کښې هم ځینی داسی نمونی لری چه پوره ادبی پوخوالی پکښې لیده شی او معلومېږی چه په دغه وخت کښې پښتو پخپلو کلماتو او اصطلاحاتو کښې سره د فصاحت او روانی له مراعاته ډېر ښه ادبی تعبیرات خوندی کولی شوه لکه چه له دی لاندې سندری څخه معلومېږی:

ویاړنه

زه یم زمری پر دې نړۍ له ما اتل نشته   پرهند و سند و پر تخار او پر کابل نشته

بل په زابل نشته   له ما اتل نشته

غشی د من می ځی بریښنا پر میرخمنو باندې   په ژوبله یو نم یرغالم پر تښتېدونو باندی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ماتېدونو باندې — له ما اتل نسته
زما د بريو پرخول تاوېرى هسك په نمنځ وپه وياړ — د آسې له سوومى مځكه رېږوى غرونه كاندم لتاړ

كړم ايوادونه اوجاړ — له ما اتل نسته
زما د توري تر شپول لاندې دې هرات او جروم — غرچ و باميان و تخار بولي نوم زما په اودوم

زه پېژندوى يم په روم — له ما اتل نسته
پر مرو زما غشي لوئى ډارى د ښن راځخه — د هريوا لرو دېرځنډو ځم تښتي پلن راځخه

رېي زړن را ځخه — له ما اتل نسته
د زرنج سوبه مې د توري په مخسور وكړه — په باداري مې لوړا وى د كول د سور وكړه

سترمې تر بور وكړه — له ما اتل نسته
خپلو وكړو لره لوراو پيرزوينه كوم — دوى په ډاډ نه ښه بامم ښه ئې روزنه كوم

تل ئې ودنه كوم — له ما اتل نسته
پر لويو غرومې وينا درومې نه په ځنډو په تال — نرى زما ده نوم مې بولي پر دريځ ستايوال

په ورځو شپو مياشت و كال — له ما اتل نسته

په دې سندره كښې د تورى ترشپول لاندى ملكونه كېل، د بريو پر خول د هسك تاوېدل داس له سوو ځخه د ځمكى رېږدېدل، غرونه لتاړول، د من (ارادې) غشى ته برېښنا ويل، ټول هغه شاعرانه تعبيرات دي چه په. يوه حماسي شعر كښې ډېر قوت پيدا كوى او دا په ډېر ښه شان ثابتوى چه په يوه ژبه كښې دغسى شعر ويل ډېر عمر غواړى ځوك چه د شعر د پوخوالي دورى او د شعر د تكامل او نضج بطى سير په نظر كښې ونيسى هغه به يقين وكړى چه د پښتو شعر د دغه شعر له ويلو نه پخوا ډېر مراحل طى كړيدى او وار د واره په همدغه ډول نه دى پيدا شوى كومه د تكامل دوره چه په ټولو حياتي امورو كښې جارى ده هغه د ډېرو تحولاتو تقاضا كوى او ډېره زياته زمانه غواړى نو مونږ بايد خپل ادبيات او اشعار په دوو لويو دورو وويشو چه يوه دوره له دغى موجوده تاريخى نيټى ځخه چه پټه خزانه ئې رانښئ د مخه وبولو او بله دوره له دغه وخته رادى خوا وګڼو يا ورته پټه او ښكاره دوره ووايو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کومې لنډۍ او ټپې، قصې او افسانې چه په پښتو کښې د منظومو ډرامو په ډول تر اوسه شته او اصلی شاعر ئې هېڅوك نه پېژنی او نه ئې څوك په يقينې ډول وخت او زمانه تعينولی شی زما په ګمان د پټې دورې اشعار دي چه د دی وخت له اشعارو ځينې په مادي او معنوي لحاظ زيات فرق لري او کوم بعد او لرېوالی چه د دې وخت د اشعارو او د دغو افسانو تر مينځ موجود دی هغه هم دا تقاضا کوی چه بايد دغه قصې تر دغه راز اشعارو د مخه وی او قدامت ولری ځکه چه شرقی ادب دغه حکايتی مرحله د غزنويانو له دورې نه پخوا شروع کړې وه او د محمود غزنوی په وخت کښې فردوسی پکښې پهلوانی ښکاره کړه وروسته بيا وروړو قصو او افسانو له نظم نه نثر ته انتقال شروع کړ او له نظم سره ئې تقريباً وداع وکړه نو ويلی شو چه په پښتو کښې هم ځينې افسانی ډېرې پخوانۍ دی چه نه ئې ويونکی او جوړونکی پېژندل کېږی او نه څوك ورته وخت او زمانه ټاکلی شی – مګر دا ګمان بايد ونشی چه په پښتو شعر کښې به وار د واره همدغه اوږدی قصې اولوئې افسانی پيدا شوی وی او همدغه به زمونږ د ادب شروع او آغاز وی ځکه چه د دغسی قصو جوړول او په شعر کښې را وستل ډېر زيات قوت او اقتدار غواړی د شعر ابتدائي مرحله بايد ډېر ساده کيف ولری او بسيط رنګ پکښې ولېدل شی.

زما په شخصی عقيده د پښتو لمړی شعر بايد د لنډۍ په صورت وی او همدغه د پښتو لنډۍ چه زمونږ د ملی ادب يوه غوره او خوندوره برخه ده چه اوس پکښې د پښتو دعالی او لوړ ادب ښې ښې نمونې پيدا کېږی د پښتو شعر آغاز هم کېدلی شی مګر دا خبره چه د اول وخت لنډۍ به کومې وی؟ او کومې لنډۍ به په کوم وخت کښې د پښتو د شعر لمړنۍ پټې وی؟ ډېره ګرانه معلومېږی چه اوس پکښې څه نشو ويلی او ډېر تحقيق غواړی. هر کله چه د دغې پټې دورې هر څه لاتر اوسه پوری زمونږ له نظره پټ دی او د ليکونکو له تبصرې لاندی نه دی راغلی په خصوصياتو او مميزاتو کښې ئې هم په تفصيل سره څه نشو ويلی او د يوی اجمالی نظريې په ډول همدومره وايو چه په دغه رومانتيکی دوره کښې د پښتو شعر د خپل ساده حيات په لحاظ د نثر قدر ظرفيت او استعداد درلود چه هر راز رزمی قصی او عشقی افسانی پکښې ويل کېدی او د وزن او قافيې په لحاظ يې هم لکه د نن ورځې مثنوی له شاعر سره زياته مرسته کوله مګر د دی لامله چه پس له څو پيتو او مصرو پکښې قافيه بدلېږی او رنګينی پيدا کوی له مثنوی څخه زيات جذابيت لری او تر آخره خپل خوږوالی ساتی.

په دغه دوره کښې دغه کلاسيکی تشبيهات او استعاری په دغه رنګ نه لېدل کېږی او تعبيرات هم ټول ساده او عام فهمه دی- مطالب او مضامين هم په تصويری او تمثيلی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډول دی چه خطابی آهنګ او د امر و نهی لهجه پکښې په دغه ډول چه په کلاسیکی اشعارو کښې ئې وینو نشته یعنی دغه تعلیمی او تدریسی لهجه هلته نه ځرګندېږی او مضامین هم د احساس او اعجاب په اثر د شعر په لمن کښې لوېدلی دی. سړی چه د انسان شعوری مراحل په نظر کښې نیسی او شعر ته د معنی او مفهوم په لحاظ ګوری داسی ایسی چه اول به فخری او حماسی اشعار په یوه بسیط او ساده ډول پیدا شوی وی او بیا به د عشق او جمال پرستۍ نغمی اروېدل شوی وی، وروسته تر دې به د اخلاقی او تعلیمی اشعار او بیا عرفانی او تصوفی شعرونه میدان ته راوتلی وی او کوم سیاسی او انتباهی نظمونه چه اوس وینو دا به له ټولو وروسته زیږېدلی وی.

دغه تقسیم چه د معنی او مضمون په لحاظ د یوی نظریې په ډول وښودل شو، زموږ پښتو شعر چه اوس د دی وخت د معلوماتو له قراره له کوم وخته شروع کیږی دغه دورې په همدغه ترتیب ښئ، ځکه چه زموږ تر ټولو پخوانی او لمړی شعر چه اوس موږ ته معلوم دی هماغه د امیر کروړ فخری او حماسی شعر دی چه د مخه وښودل شو مګر موږ دا نشو ویلی چه پخوا تر دغه شعره به د پښتو کوم بل عشقي غزل یا کوم بل راز شعر بیخي نه وي او له همدغه شعر نه به وروسته دا نورې دورې شروع شوی وي. ښائي چه موږ به تر دغه شعره د مخه هم ډیر بل راز اشعار پیدا کړی شو مګر دلته مو مطلب دادی چه تر دغه شعر را پدې خوا په مجمل ډول موږ ته د دغو دورو ترتیب څه نه څه معلومیږي.

له دغه شعر نه را پدې خوا د روښانیانو تر وخته پورې موږ په پښتو شعر کښې د مضمون او معنی په لحاظ درې عنصره په واضح او ښکاره ډول وینو، چه حماسي، عشقي او دیني و اخلاقي اشعار ورته ویلی شو.

د حماسیاتو نمونه خو هماغه د امیر کروړ شعر دی چه فی الحاله د پښتو لمړی شعر بلل کیږي. وروسته تر دغه شعره څو نور پاخه او قوي شعرونه هم موږ ته پټه خزانه راښئ چه دلته ئې د ښاغلی حبیبي له یوه کنفرانس څخه را اخلو چه د آریانا په مجله کښې نشر شویدی او د پښتو د ادب غوره او پخوانی سندرې ورته ویلی شو، چه له خپل زاړه آهنګ څخه هم خپل قدامت او پخوانی توب ښئ لکه چه د شیخ رضی او نصر یوه مکاتبه چه دغه دوه د تره زامن د (۳۵۱) په حدودو کښې یم له بله په شعر خبرې کوی او په دغه وخت کښې د پښتو د کلماتو تغیر او تصریف او استعمال هم راښئ چه بل راز رنګ او بڼه لري، شعرونه دادي:

(۱) شیخ رضی نصر د شیخ حمید ځوی ته لیکي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

د الحاد پر لور دی تر پلل
گروه دی زمونږ وکوراوه
مونږ رو ښلی په زیار نه
تا په تورو توراوه
لرغون ولی گروهیدلی
چه دې گوښی اړاوه
هغه گروه دی اوس اړه کړه
چه پلرو دی رڼاوه
لودی ستا په نامه سپك سو
که هر څو مو درناوه
نصره نه موئې له کهاله
لودی نه ئې په کاوه
زمونږ رغا ده ستا له گروهه
دور ځلوی په رغاوه

(۲) نصر د شیخ رضی جواب داسې لیکي:

د الحاد په تور تورن سوم
زه لرغون خو ملحد نه یم
زما د ښنه هسی تور کړی
که ملحد یم د دښنه یم
له اسلامه نه تر پلمه
تورانو څخه په تر پله یم
گروه می هغه لرغونی دی
اوس هم کروړ په لرغونه یم
د اسلام پر هسك به ځلم
وتورانوته تیاره یم
د لودی ځوی سنتی یم
د حمید د لوړ کهاله یم

تورانی دښن چه وائی
زه له ګروهه په اړه یم
دائی تور تاسی دروهوی
زه مومن ستاسی پرتله یم
د دښنو وینا مغږه
زه لودی یمه څو زه یم

پدی دوه شعرو کښې سړي ته معلومیږي چه د هغه وخت ځینې اشتقات بل راز و، او اوس بل راز شوی دی لکه: روښلی- وتوراوه- په کاوه- ځلم- دروهوی مغږه او داسی نور ... همدارنګه په هغه وخت کښې ځینې کلمات مستعمل و، چه اوس نه دی لکه:
ګروه، وکوراوه، ګروهېدلی، اړه کړ، رغاده، دورځلوی، کروړ او داسی نور ...
د همدغه وخت له اشعارو څخه د بیټ نیکه یو مناجاتی شعر هم د پښتانه شعرا په لمړی جز کښې ښودل شویدی چه سړی پکښې د خدای مینه، د قدرة جلال او جبروت د هغه وخت د شعر خوند او کیف مومی چه هغه دا دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویه خدایه لویه خدایه ستا په مینه په هر ځایه
غرو ولاړ دی د رناوی کښې تولـه ژوی په زاری کښې
دلته دی د غرو لمنې زمونږ کېږدی دی پکښې پلنې
دا وګړی ډېر کړی خدایه لویه خدایه لویه خدایه
دلته لږ زمونږ اوربل دی وور کورګی دی وور بر جل دی
مینه ستا کښې مونږ مېشته یو بل د چا په ملـه تلـه نه یو
هسك او مرکه نغښته ستا ده د مړو وده له تا ده
دا پالنه ستا ده خدایه لویه خدایه لویه خدایه

له (۴۰۰ هـ) راپدی خوا پته خزانه مونږ ته د خربښون چه د سړبن ځوی دی او د شیخ اسماعیل چه د بیټ نیکه زوی دی دوه شعرونه راښئ چه دغه دوه د تره زامن ئې د بېلتون او بېلېدو په وخت کښې یو بل ته وائی او داسی آهنګ لری لکه چه دوه مین او خواږه یاران یو له بله بېلېږی، یعنی سړی لکه د دوه مینو سوی ناری داسی ایسی او د آدم او درخانۍ د مینی یادونه کوی. شعرونه دا دي:

(۱) شیخ اسماعیل د خربښون د تلو په نسبت وائی:

که یون دی یون دی مخکښې بېلتون دی له کسې غره ځخه ځی خربښون دی
که وروره وروره خربښون وروره! ته چه بېلتون کړی زما ویر ته ګوره
چه ځی مرغی له توری کرغی له همزولی پاته ځی ځه برغی له
د خدای دپاره خربښون یاره چه هېرمو نکړی زمونږ کهول واړه
زړه می ریږی یار می بېلېږی بېلتون ئی اور دی ځان پری سوزیږی

(۲) خربښون د شیخ اسماعیل په جواب کښې وائي:

بېلتانه ناره می وسوه په کور باندی نه پوهېږم چه به ځه وی پېښ په وړاندی
له خپلوانو به بېلېږم په سرو سترګو دواړه سترګی می په وینو دی ژړاندې
اسماعیله ستا ناورمی زړه سوری که بېلتانه خربښون بیا له تا پردی که
نه هېرېږی که می بیا نه ستا یادی که په چړو د ویربه پری سی د زړه میراندی
ځمه ځمه چه اورد یون می دی ومخ ته دیانه ځوری به واچوم وترخ ته
ستاسی یاد به می وی بس د زړه وسخ ته که دا مځکه غرونه ټول سی لاندی باندې

ځوك چه دی دوه شعرو ته په اول نظر وګوری پوهېږی چه د خربښون او شیخ اسماعیل لهجه د شیخ رضی او نصر له لهجې ځخه زښت ډېر فرق لری ځکه چه د دی دواړو وینا

(c) ketabton.com: The Digital Library

زمونږ او تاسی خبرو ته ډېری نږدې دی او محاوره ئې د دې وخت محاوری ته بیخی قریبه ده مګر بیا هم د کلام سیاق او روش ئې په پخوانیتوب شاهدی لی.

په همدغه وخت یعنی د (۴۲۵) په شاوخوا کښې د شیخ اسعد سوری یوه قصیده هم پټه خزانه راښئ چه هم پکښې د پخوانیتوب آثار ښه ډېر لیدل کېږی او هم په دغه وخت کښې د پښتو د شاعری ښه قوت ښئ او دا ورځنی معلومېږی چه دغه راز شعر ویل د ویونکی زیات اقتدار او یو عمومی استعداد او آماد ګی غواړی- پدی قصیده کښې که څه هم ځینی کلمات لکه: فلك، بهار- ګل، خار- خونخوار- هزار- دار- انتقال- نیسان- نثار- سوګوار- کهسارا او داسی نور لیدل کېږی چه په مخکښېنو اشعارو کښې په دغه رنګ کلمات نه ګورو او دلته د یوې نوې اغېزی او رنګ بدلولو په ډول په دغه شعر کښې لیدل کېږی مګر ډېر نور داسی کلمات او اصطلاحات و محاورات هم شته چه دا قصیده د پښتو د ادب یوه لوړه، غوره او پخوانۍ نمونه معرفی کوی.

قصیده دا ده:

د فلك له چارو څه وکړم کوکار ... ز مولوی هر ګل چه خاندی په بهار
هر غټول چه په بېدیا غوړېده وکا ... رېژوی ئې پاڼی تاندی تار په تار
ډېر مخونه د فلك څپېړه شنه کا ... ډېر سرونه کا تر خاورو لاندی راز
د واکمن له سره خول پری باسی مړسی ... د بی وزلو وینی توی کاندی خونخوار
چه له برمه ئې زمری رپی رنګلو کښې ... له اوکوبه ئې ډاری تیر و جبار
هم ئې غشی سګنی ډال د ژوبلو رو ... رستمان ځنی ځغلا کاندی په ډار
چه ئې ملا وی نه کړیږی په غښتلیو ... دا فلك پروکاڅه کاری ګذار
په یوه ګردښت ئې پرېباسی له برمه ... نه ئې غشی د لیندۍ وی نه ئې سار
څه تېری څه ظلم کاندی ای لکه! ... ستا له لاسه نه دی هیڅ ګل بی له خار
په ویرژلو لورنکړی په زړه کراړیه ... پرنتلو اوروی د غم ناتار
هیڅ روغی مې په زړه نسته ستا له ځوره ... بېلوی په ژړا ژړمین له یار
له تېریو دی اوښی څاڅی له اوریځیو ... چینی ژاړی په ورت ورت ستا له شنار
نه به لاس له ځوره واخلی نه به لوری ... نه به ملا کړی له بی وزلو له ترار
نه به زړه سوزوی په هېچا باندی ... نه به پریوزې له ګردښته له مدار
نه به وصل کړی مین له بل مینه ... نه به و درملې تپونه د افکار
ستا له لاسه دی پراته ژوبل زګیروی کا ... هر پلو ته تپی زړونه په ځار ځار
کله غوځی کاندی مراندې د زړګیو ... کله تېر باسی وګړی هوښیار
کله تکی واچوی په نازولیو ... کله ځیری کړی ګرېوان د نمنځنی چار
کله غورځوی واکمن له پلازونو ... کله کښېنوی په خاورو کښې بادار
زمونږ پر زړونو دی نن بیا یو غشی وویشت ... ودی ژوبلله پر دی غشی هزار

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر سوریو باندې ویر پرېووت له پاسه — محمد واکمن چه ولاړی په بل دار
یو وار سو اسیر پر لاس د میرخمنو — انتقال ئی وکړ قبر له بل وار
په سماوئی ودان آهنګران و — په ټپنکه وپر درست جهان او ښار
د محمود د ژوبلو رو په لاست کښېووت — چه غزنه ته ئی باتلی په تلوار
نڼکیالیو لره قید مړینه ده ځکه — ستائی والوتله هسك ته پردی لار
تر نړۍ ئی غوره خاوری هدیره کا — د زمریو په بیړیو کله وی څوار
په دی ویر د غوروګړی تورنمری شول — په دی ویر رڼا تیاره سوله د ښار
ګوره ښاخی رڼی اوښې د دی غرونو — دا کړونګی ساندی لی په شورهار
نه هغه زرغا د غرو نو په بیدیا ده — نه د رزکو په مسادی کتهار
نه غټول بیا زرغونېږی په لاښونو — نه بامی بیا مسېده کا په کهسار
نه له غرجه بیا راځی کاروان د مشکو — نه را درومی غور ته بیا جوپی د شار
د پسرلی اوره تودی اوښی تویوینه — مرغلری به نیسان نکړی نثار
دا په څه چه محمد ولاړ له نړیه — په ویرنه ئی سوغور ټول سوګوار
نه ښکارېږی هغه سور د سور په لټو — نه ځلېږی هغه لمر پر دې دیار
چه به نجلیو په نڅا پکښې خندله — چه به پېغلو کا اتڼ قطار قطار
هغه غور په ویر ناتار د واکمن کښنوست — هغه غور سو د جاندم غوندی سور آړ
لاس دی مات سه ای فلکه چه وی وکا — محمد غوندی زمری د مړینی ښکار
شین زړګی فلکه ولی لاولاړ ئی — ای د غور غرونو پر څه نشوی غبار
مځکی ولی په رېږد لونه پرېوزی — لاندې باندې سه چه ورك شی دا شعار
چه زمری غوندی واکمن ځی له جهانه — چه څوك نکړی په نړۍ باندی قرار
سخ په تا ای محمد د غور لمر وې — په نړۍ به نه وی ستا د عدل سار
ته پر ننګه وی ولاړ په ننګ کښې مړسوی — هم پر ننګه دی په ننګه کاځان جار
که سوری دی په تګ ویر کاندی ویرمن سول — هم به ویاړی ستا په نوم ستا په ټبار
په جنت که دې وتون زمونږ واکمنه — هم په تا دی وی ډېر لور د غفار

دا قصیده شیخ اسعد سوری د امیر محمد سوری د مړینې او بندیتوب په نسبت ویلی ده چه دغه نومړی پادشاه د سلطان محمود د تاخت و تاز په وخت په غور کښې بندی ونیول شو او هماغسی بندی غزنی ته را واستول شو خو په لاره کښې ئې بندیتوب په مړینه بدل شو.

پدې قصیده کښې هم ډېر پخوانی تصریفات او زړه صرف و نحوه زاړه لغات وینو چه له دی لاندینیو کلماتو څخه معلومېږی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

(رپی- ډاری- ژوبلور- زمولوی- ځغلا- لور- روغی- درملی- ودی ژوبلله- سماو- زرغا- رپېدل) او داسی نور ... چه اوس ئې د نن ورځی په محاوره کښې نه ګورو او نا اشنا ایسی.

ادبی تعبیرات او خواږه محاورات هم پکښې په ښه پیمانه ځای شویدی چه د فلك ظلم او سنګدلی، د دغه پادشاه شهامت او د ده په حال د هر چا او هر شی تاثیر او د زمان و مکان بل رازوالی سږی ته په بدیعو او عجیبو الفاظو کښې ښئ لکه وګړی تورنمری کېدل، د غرونو رتې او ښې خځېدل د ګرونګی ساندی- د وریځو ژړا- د زړګیو مراندی غوځول- په نازولوټکی اچول- آسمان ته په زړه کراړویل- د زمرو رپې- په غشو باندی ډال سکڼل- د رستمانو ځغلا- د واکمنو له سره خول پری اېستل- د زرکو په مسا کټهار- د پسرلی د ورو تودی اوښې تویول.

او بیا د دی ټولو په اخر کښې د شنه زړګی خاوند یعنی فلك ته دارنګه خطاب چه ولی ولاړيې؟ او د غور غرونو ته ویل چه ولی نه غبار کېږئ؟ او بیا ځمکی ته امر کول چه ولی په رپېدلو نه پرېوزی او ولی نه لاندی باندی کېږی چه دغه شعار ورك شی- دغه راز شاعرانه تعبیرات هماغه ادبی سحرونه دی چه وینا شعر کوی او په شعر کښې یو بل راز کیف و اثر پیدا کوی.

کوم ادبی قوت چه په دغه قصیده کښې وینو او ښه تعبیر هم ترینه نشو کولی بیا ئی د پښتو په یوه بل شعر کښې دوه سوه کاله وروسته یعنی تر (۶۰۰ هـ) وروسته د شیخ متی په یوه مناجات کښې ګورو چه د لوی خدای محبت، د جمال ننداره د عشق لیوالتیا او د حقیقت و عرفان رڼاوی پکښې په ډېر شاعرانه کیف معلومېږی او سړی ویلی شی چه دغه راز پوخ او ښکلی شعربه په ډیرو ژبو کښې په دغومره عمر او پخوانیتوب خدازده چه پیدا کړو.

شعر دا دی:

پـر لویــو غــرو هــم پــه دښــتو کښــې
پــه لــوی ســهار پــه نیمــو شــپو کښــې

پــه غــاړه رغ او پــه شــپیلکو کښــې
یــا د ویــر ژلــو پــه شــپېلو کښــې

ټــول ســتا د یــاد نــاری ســوری دی
د ســتا د مینــی ننــداری دی

جنــډی زرغــون کــه پــه بیــدیا دی
د بــربڼ خواتــه پــه خنــدا دی

ترنــك چــه خــړ دی پــه ژړا دی
دا ټــول اغېــز د مینــی ســتا دی

ټولــه ښــکلا دی ســتا لــه لاســه
ای د پاســوالو پاســه پاســه

کــه لمــر روښــانه مــخ ئــی ســپین دی
یــا د ســپوږمیه تنــدی وریــن دی

کــه غــر دی ښــکلی پــر تمــین دی
لکــه هنــداره مــخ د ســین دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا د ښکلا دا پلوشه ده — دا ئې يو سپکه ننداره ده
دلته لوی غرونه زرغونېږي — د ژوند ورمې پکښې چلېږی
بورا وی شاوخوا کرېږی — سترګی ليدو ته ئی هيښېږی
لويه خاونده ټولو ته ئی — تل د نړۍ په ښکلېده ئی
خاونده ښکلی ستا جمال دی — ښکاره ئی لور په لور کمال دی
که ورځ که شپه که پېړۍ کال دی — ستا د قدرت کمکی مثال دی
ستا د لور ونويوه رڼا ده — دلته چه جوړه تماشا ده
زړه مې دا ستا د مينې کور دی — سوی د عشق په سوزند اور دی
رپ ئی وتا ته ستا پر لور دی — بی له دی هيڅ دی ورك ئې پلور دی
ستا د جمال په ليدو ښاد دی — که نه وی دغه نور برباد دی
په غرو کښې ستا د عشق شپېلکی دی — د دی نړۍ په عشق سمې دی
که غټ که وړوکه پنډېنری دی — ستا د جمال ځری هر شی دی
چه پر دنيا مې سترګی پری سوی — ستا د جمال په ننداری سوی
نه هسك نه مځکه وه تورتم و — تياره خپره وه ټول عدم و
نه دا ابليس نه ئی آدم و — ستا د جمال سو چه پرتم و
چه سو ښکاره ښکلی دنيا سوه — د پنځ پر لوری ئی رڼا سوه
زه چه خرګند پردی د نيا سوم — د ښکلی مخ په تماشا سوم
ستا پر جمال باندی شيدا سوم — له خپلی ستی را جلا سوم
په ژړا ژاړم چه بېلتون دی — يمه پرديسی بل مې تون دی
وګرو ولی متی ژاړی — سوری ئی اوری غاړی غاړی
څه غواړی؟ څه وائی څه باړی؟ — خپل تون او تورو کلی غواړی
چونی چه بېل شی نيمه خواسی — تل ئی د بڼ په لور ژړا سی

پدی شعر کښې شاعر د قدرت په ټولو مظاهرو کښې يوه خدائی مينه او جمال ګوری او په دنيا کښې يو داراز سير کوی چه بی له شاعره ئی بل هېڅوك نشي کولی.

دلته شاعر په لويو غرو او دښتو کښې، د سهار په رڼا او د نيمی شپې په تياره کښې، د ويرژلو په شپېليو او د ګلونو په پاڼو کښې، د خړو او سپينو دريابو په تماشا، د لمر او سپوږمۍ په سپين مخ، د غره په ښکليتوب او عظمت کښې، د ژوند په ورمو او د بوراګانو په کرېدو کښې په شپو ورځو، کلونو او پېړيو کښې همدغه يو شی ګوری چه دی ورځنی د ښکلا په پلوشه، د مينی په ننداره او د قدرت په يوه کمکی مثال تعبير کوی او بيا وائی

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه زړه د عشق او مینې کور دی او په همدغه قیمتي متاع قیمت پیدا کوي، په همدغه ننداره ژوند او خوشحالي کوي او په هر ځای او هر شی کښې دغه تماشا ګوري.

د نړۍ سمې په عشق سره دی او دنیا ټوله د جمال په رڼا کښې پیدا شوه، ما چه دنیا ته کتلي د جمال په نندار او د ښکلي مخ په تماشا یم، د همدغه جمال په تماشا شیدا او له خپلې ستړي جلا شوم ځکه لکه یو مسافر د بېلتون له لاسه ژاړم او لکه له ټولګۍ بېل چوڼي نیمه خوایم. د شیخ متي له دغه مناجات او ځینو نورو اشعارو څخه د (۴۲۰) په حدودو کښې ویل شویدی معلومېږی چه په دغه وخت کښې د پښتو شعر په ښه قوت کښې و، او ښه ښه شاعران ئې درلوده چه د اشعارو نمونې ئې متاسفانه ډېری لږی په لاس راغلي دی مګر له همدغو لږو نمونو نه هم معلومېږی چه د پښتو شعر په دغه وخت کښې څه رنګ او څه ښېګڼې لرلې؟ د شیخ متي مناجات خو مو ولید اوس د دغه وخت یو بل شعر چه د قطب الدین بختیار دی او د عشق و مینې سوی پکښې لیدل کېږی وګورئ! دا شاعر هم له (۴۰۰ هـ) څخه شل دېرش کاله وروسته مړ شویدی.

شعر دا دی:

ویـــر مـــی زړه ســـوری ســـوری کـــړ	راتـــــه وګـــــــوره ملـــــــــوکی!
پـــه بېلتــــون کښــــې دې وباســـم	لــــه خوږمنــــه زړګــــی کــــوکی

راتــــه وګــــــوره ملــــــوکی
راتــــه وګــــــوره ملــــــوکی

د بېلتـــــون اورونــــــه بــــــل دی	هـــر ګـــړی مـــی زړګـــی ســــوزی
لیــــــونی یمـــــــه د مینــــــــی	ســــــوزم زه لکــــــه بېلـــــوځی

راتــــه وګــــــوره ملــــــوکی
راتــــه وګــــــوره ملــــــوکی

غــــــــوړولی دی او ر بــــــــل دی	اور زمـــــا پـــــه زړګـــــی بــــل دی
زه بختیـــــار خـــــاوري ایـــري شــــوم	پـــــه اور ســــوی مــــی ګوګـــل دی

راتــــه وګــــــوره ملــــــوکی
راتــــه وګــــــوره ملــــــوکی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګورئ پدې ساده او روان شعر کښې چه هيڅ راز تکلف نه ليدل کيږي څومره خوږوالی او سوی ليدل کيږي او په عين سادګی کښې څه سوزناك اثر دی. په ظاهر کښې ډيرې ساده خبرې دي مګر هر څوك پوهيږي چه يو مؤثر شعر او ښه نغمه ده، آهنګ او تعبيرات او خطاب ئې د پښتو اېسي او په رښتيا له يوه خوږمن زړګی نه راوتلی دی.

تر (۴۰۰ هـ) پوری چه مونږ د پښتو اشعارو ګورو شعر راته يوه روحانی نغمه او د زړه غګ معلومېږی چه له تکليف او تصنع څخه ئې لمن پاکه ده او نهايت ساده ښايست لری، مګر وروسته تر دی ورته دغه حال نه دی پاته شوی او ورو رو لکه د هوا مرغه زمکی ته راښکته شوی او خپله هغه لوړتيا ئی نه ده ساتلی، د مغلو د خړسيلاب له راتګ سره ئې خپل هر څه ورك کړي دی او کله کله د محض نظم په بڼه هم ښکاره شويدی، له دغه وخته را پدی خوا د پښتو شاعران او د پښتو شعر ډېر لږ او ډېر ضعيف معلومېږی تر څو چه د روښانيانو په دوره کښې بيا سر را جګوی او د خټکو له دورې نه ئی يو بل راز حيات شروع کېږی او له دغه وخته بيا پکښې ځينی تحولات څرګندېږی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روښانيانو دوره

د پښتو او پښتونخوا خزان چه له شپږم قرنه را پدی خوا شروع کيږی او په اوم هـ قرن کښې د پښتو د ادبی کاروانو بلې لمبې له نظره غائبيږی د پښتو هر څه د مغلوله خړو سېلابونه ضرر مومی او پدې هيواد کښې بی د تورو لړو، زوروړو سيليو، راز راز طوفانو، او وېرووونکو هيبتناکو تيارو څخه نور څه نه ليدل کيږی يا په بل عبارت په مونږ باندی يوه د بدبختۍ توره شپه راځی چه څو قرنه عمر لری او لکه د هجر شپه بيخی سبا کيږی نه چه ناڅاپه د لسم قرن په ۳۲ کال يوه د اميد رڼا پيدا کيږی او د عبدالله انصاری په کور کښې يو طفل دنيا ته راځی چه په دغه وخت کښې هيڅوك ورځنی نه دی خبر چه دا څوك دی او څه کوی؟ مګر وروسته ئې ټول پيژنی چه د پښتون په علمی، ادبی او سياسی حيات کښې ډېره اغيزه او لوی تاثير لری چه څوك ورته پير روښان او څوك پير تاريك وائی، په پيری کښې خوئې هيڅوك شك نلری مګر رڼا او تياره ئې د بحث لاندی ده، او دا هم څه ګرانه خبره نه ده، هر سړی دوستانو ته يو راز او دښمنانو ته بل راز ايسی د څوارلسمی شپې سپوږمی که د يوه کاروان او قافلی دپاره رڼا لری دغلو دپاره په حقيقت کښې همدغه شپه تياره ده دا بحث زمونږ په بحث او بيان کښې څه اصلی برخه نلری ځکه ورځنی په ځنګ تيريږو او وايو چه روښان هر څه چه و او هر څه ئې چه خلق بولی د پښتو په علمی او ادبی خدمت او د پښتو په عرفانی او ملی خدمت کښې ستره برخه لری او د ده په نمسيانو او پيروانو کښې لکه ميرزا خان انصاری، دولت لوانی ديوان لرونکی پاخه شاعران پيژنو چه د پښتو د شعر او شاعری ډيوه ئی بله کړی او زمونږ هغه مړه اورونه ئی بيرته تازه او روښانه کړيدی- مونږ دلته د همدغو دوو شاعرانو په شعر او شاعری خبری کوو او دغه شاعری د پښتو د شعر يوه نوې دوره بولو ځکه چه دغه شعر د رنګ او بڼې په لحاظ له ماضی او مستقبل نه ځان بېلوی او بل راز ايسی.

د مخه مو وويل چه تر روښانيانو پخوا د پښتو شعر د مضمون او معنی په لحاظ دری عنصره درلوده چه په حماسی عشقی او دينی اشعارو ورځنی تعبير کيږی. مګر هغه حماسيات د ختکو د دوری له حماسياتو څخه فرق او مخصوص رنګ لری ځکه چه د ختکو د وخت حماسيات په ملی احساس بنا دی او هلته دينی رنګ غالب ښکاره کيږی- د روښانيانو په عصر او زمانه کښې د پښتو شعر وار د واره تصوفی بڼه پيدا کړه او سرحد ئی له فلسفی سره ډېر نزدی شو، کومه عام فهمی او ساده ګی چه د پښتو شعر لرله هغه په رموزی او پيچيده مضامينو بدله شوه او باريکو افکارو پکښې ځای ونيو- د دی دوری

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموړی شاعران او امامان میرزا خان انصاری او وروسته تر ده دولت لوانې بلل کېږی، دوی دواړه مخلص او ارزانی هم خپل ملګری ښئ او په شعر کښې ښه برخه ورکوی چه ټول د میا روښان شاګردان او پیروان بلل کېږی او د پښتو په شعر کښې ئې علمی کیف او تدقیقی شعور پیدا کړېدی. پدی دوره کښې که څه هم د موضوع په لحاظ شعر خپل مخ بلی خواته ګرزولی او خپله قبله ئې بدله کړېده مګر شاعرانه مزاج پکښې ښه روزل شوی او شاعریت یو علمی او عرفانی حیثیت موندلی دی، پدې وخت کښې د پښتو شعر د معنوی تحول په لحاظ له پخوانۍ دوری ښخی ځان ښلوی او نوی دوره حسابېږی، د دی دوری په اشعارو کښې سړی ته یو بل عالم او نوی دنیا ځلېږی چه هر څوك ورځنی تعبیر نشی کولی دلته عشق او جمال هم بل کیف او بل ډول پیدا کړېدی او دنیا ته هم له بلی خوا کتل شوېدی، شاعر له محسوساتو هغه خوا نور څه ګوری او داسی خبری کوی چه هر څوك ئې معنی نشی کولی، په دغه وخت کښې نه پوهېږو چه د ما وراء المادی فلسفه د شعر محفل ته راغلی ده او که شاعر د خپل خیال په رڼا کښې فلسفی دنیا لیدلی ده چه د حسن او جمال اصلی مرکز ته اشارتونه کوی او د ګلزار په لیدو د بهار ثنا وائی.

د دې دورې لمړی پهلوان میرزا خان انصاری دی چه دلته ئې په شعر او شاعری باندی خبری کوو:

میرزا انصاری د یوولسمی پېړی شاعر چه په (۱۰۴۰ هـ) کښې وفات شویدی اصلی نوم ئې فتح خان دی او د خپلی استوګنی ځای خیبر ښئ دی د پیر روښان له ټینګو مریدانو او پیروانو څخه ګڼل کېږی او خپله ټوله رڼا د روښان د جلوې اثر بولی او وائي:

ای میرزا روښان په هر لوری جلوه کا
د تبـریـز افتـاب را وخوت له بنیره

یعنې میرزا هم د پښتنو مولانای روم دی چه د ده شمس تبریز هم پښتون دی او په میا روښان شهرت لری څنګه چه رومی د خپل تبریزی پیر د برکت په رڼا کښې هر څه ګوري او ځان د هغه پیرو معرفی کوی دغه شان انصاری هم وائی:

د میرزا کلام روښان دی- پیرروښان له برکته

دا متصوف او عارف شاعر چه پخپلو عارفانه اشعارو کښې سړی ته عطار او رومی او سنائی یا دا راز نور د معنی شاعران یادوی د شعر په سکندری آئینه یا جهان نما جام کښې خلقو ته یو بل عالم ښئ او سړی له عرفانی اسرارو سره اشنا کوی د همدی لامله د ده یو رموزی رنګ او آهنګ لری چه هر څوك پری پوره نشی پوهېدلی- دی په حقیقت کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عرفاني افکارو او نظریاتو په لحاظ عیناً (روښان) دی چه وروسته شاعر شوی دی او یوازی ظاهری بڼه بدله کړیده لکه چه پخپله وائی:

د میرزا په خـوله وئیږم
یو روښان بی رنګه زه یم

میرزا که څه هم د دې ښکاره عالم زیبائی او ښایست پوره لیدلی دی مګر معنوی جمال ته ئی هم په ځیر ځیر کتلی او هغه عالم ورته لا ښایسته ښکاره شویدی همدغه سبب دی چه عرفانی او علمی جمال ته ئی ځان رسولی او په دغه روښانه ډیوه ئې نور هر څه بدل کړیدی لکه چه له دې لاندې بیتو څخه ئې دا حقیقت ښه څرګندیږی:

زه دې تـل ویـنـم زمـا سـاقی دلسـوزه
چـه د شـپې دې رڼـا زیاتـه ده لـه روزه

د صـورت عـالم کـه هـر څـو ښایسـته وی
د معنـــی زیبـــائی زیاتـــه ده هنـــوزه

عارفـان دې پخپـل علـم ښایسـته کـړه
او د دم نتــه د هــر زنــده پــه پـــوزه

تــه بــه بــار د امانــت زغمــلای نشــی
د صـلاح پـه لار څـره ځـه نـو آمـوزه

لـوی کامـل د دواړو کونـو پهلـوان دی
پـه مـدد ئـی قافلـه تـر ځایـه بـوزه

کـه صـراط پـرکم دلیلـو تـوره شـپه ده
د مرشـد نغـو تـه ډیـوه ګـڼـه افـروزه

ښـه پتنـګ چـه ډیـوه ولیـده روښـانه
پـه لیـدو ئـې پټـه مینـه کـړه عیانـه

بینـائی پـه روښـنائی بانـدی شـیدا شـوه
د خپـل ځـان خبرئـی بیا مونده لـه ځانه

پـه سـوومـرګ ئـې د وصـال دپـاره وغوښـت
پـه ژونـدون شـوه جـدائی پـر بانـدی ګرانـه

پـه خـاطر ئـی تـل تـر تلـه نوبهـار شـه
د ګلزارانـــدوه ئـــی نشـــته لـــه خزانـــه

هـر زمـان ئـی د معنـی پـه سـترګو ګـوری
پـه هـر څـه کښـې هـر نشـان دی بـی نشـانه

میرزا د هست و نیست، وجود او عدم په ژوره معنی کښې هم غوټې وهلی او ډیر عمیق پکښې ننوتلی دی چه د همدغی ژوری کتنی په اثر کښې د وحدة الوجود په فلسفه قایل شوی او د تناسخ رنګ هم د ده په افکارو کښې ځای ځای څرګندیږی د نمونې په ډول د ده د دیوان دا لاندې بیتونه وګورئ!

(۱)

زه بـــه څـــه وایـــم چـــه څـــه یـــم
نیســـت و هســـت واړه پـــه ده یـــم

هـــر چـــه نیســـت شـــی لـــه هســـتې نـــه
د هســـــتې معنـــــی ئـــــی زه یـــــم

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وصال په هوا ځمه　　　د دې لامکان مرغه یم
گه ذره د لمر په مخکښې　　　ګهی غوټه پر اوبه یم
یو ځلور عنصر می واغوست　　　د آسمان پر مخ اوده یم
له وحدته په کثرت شوم　　　هغه نشته چه زه نه یم
زه شنوا په کل غوږونو　　　دانائی د هر یوه یم
توانائی مې په هر چا کښې　　　بینائی د هر لیمه یم
ارادت مې دی له واړه　　　بیا راضی په دا خپل کړه یم
له بدانو مې بدی ده　　　له نیکانو سره ښه یم
د نیکبخت په برخه شهد　　　د کمبخت په ځان لشه یم
له هر چا یم په هر څه کښې　　　خزان نلرم تازه یم
د میرزا په خوله وئیږم　　　یو روښان بې مثله زه یم

(۲)

دا کلام د حقیقت په ژبه وایم　　　لکه ذات په هر صفات کښې خیرستایم
زه کښې د نباتاتو واړه ساتم　　　هم ژغروی د زنده سرو واړه یم
یکه تنها لکه الف یم بې نقطه　　　په یوه وجود محیط په کل اشیایم
په یقین یقین نزدی په ګمان لری　　　په دیدن له دواړو کونو ماورایم
د نیکانو سره ښه بدیم له بدو　　　و هر چاوته د خپل عمل سزا یم
و عارف ته څرګه مخ یم په هر لوری　　　د دوبین پر مخ ګمان زه ئی تر شایم
زما ذات په دواړو کونو نه ځائیږی　　　په قفس کښې وئیدلی د میرزا یم

د دې دوه شعرونو اشاراتو او سترګکو نو څخه به دا معلومه شوی وی چه د میرزا په اشعارو کښې د تصوف، عرفان او فلسفی ډیرې رڼا وې ګډی شویدی او راز راز جلوې پکښې لیدل کیږی دا د میرزا ډیر عرفانی او شاعرانه اقتدار دی چه دغه راز لوړ او پیچلی مضمونو نه په دغه ډول په شعر کښې ادا کولی شی او سره له دې ټولو اشکالاتو چه د مضمون او مفهوم له کبله د ده په مخکښې شته شاعرانه آهنګ هم نه پریږدی او خپل کلام ته وچ فلسفی رنګ نه ورکوی- که تاسی د میرزا اشعارو ته ښه ځیر شی ډیر ځله داسی شعرونه پیښیږی چه سړی په معنی ښه نه پوهیږی مګر په خوندئې پوهیږی- د ده اشعار هم لکه د موسیقی نغمې یا لکه د بلبلو سوې سندرې سړی ته راز راز تخیلات او خوندور خاطرات پیدا کوی مګر په کلماتو او الفاظو ئی هر څوك نشی پوهیدلی د نمونی دپاره ئې دا څو نور شعرونه هم ولولئ:

(١)

چه د یار په نامه مینه دم په دم کړم
دغه یاد به ئې د خوږ خاطر مرهم کړم

د جهان و هوسونو ته مې شا شوه
مشغولا په هر زمان د یار په غم کړم

په سپین مخ به سپینی اوښی زغلومه
پر دا یخ به د حباب صورت رقم کړم

دا حباب چه د دریاب په مینځ کښې مات شو
رنګ و نوم ئې له دریابه سره سم کړم

عام وخاص په هسې حال را خبر نه دی
چه په کومه تخته کښل په کوم رقم کړم

د کثرت په عددونو قطرات دی
چه فانی خوی ئې فانی شی نوم ئې یم کړم

په یکتا نظر به واړه عالم وینی
کل اشیا به ورته جام لکه د جم کړم

په وروستی ورځی د قام پوښتنه نشته
اخرین به تر قدیمه مقدم کړم

(٢)

که یو ځل د زړه له حاله ووېږم
په رښتیا به په عالم کښې نه ځائېږم

حقیقی ژوندون زما د یار لیده دی
یو زمان ئې بی دیدنه نه پائېږم

د زړه حال مې خپل اشنا وته څرګند دی
او په خلق ملامت یم نه قلبېږم

اشنائی عجب بهار په مخه راغله
جدائی لکه خزان ځنی ترهېږم

دې لاله د زړګی داغ پر پاڼو راوړ
زه اوریځ د نوبهار باندی وربېږم

(٣)

زه څرګند د محبت په نښه بنیادیم
له نیستیه هم په دا هستی ابادیم

په ازل مې د اقرار په ژبه و وې
تر ابده وفادار پخپل میعاد یم

امانت چه اسمان زمکی ورلی نشو
اوس ئې زه په دا عاجز صورت عماد یم

په اختیار مې هسی ظلم په ځان وکړ
له دې قصده د جهول په نامه یادیم

که د جهل بار مې لری شی له سره
بی ګمانه د صفی ادم اولاد یم

په اختیار مې له کل نهی لاس وکښلی
بی اختیار دواړو امرو انقیاد یم

په ظاهر صورت دیار له یاری ګوښې
په باطن له یاره یو په اعتقاد یم

کل عالم مې په نظر کښې واړه وینم
او هر چېری د اشنا په دیدن ښادیم

(٤)

د بلبل چه اشنائی شوه له سمنه
د دی ګل په مینه راغی تر چمنه

دا تمام صورت د زړه په رضا دروم
او د زړه سفر د سترګو له روزنه

که هر څو په حجابونو کښې دی نغښتی
د دیدن په مینه واوت له بدنه

اختیار ئې د پتنګ تر فهمه نښه شه
چه پر بله لښه پرېووت له چلنه

دا شتا محبت زور وربانده وکړ
دغه اور پری ښایسته شو تر ګلشنه

په باور کښې له جمله اختیاروات
له مرده وسره پروت دی بی کفنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښه صورت ئې د یوسف بوی ئې د منښکو — او د عشق لوګی ئې ځی له پیرهنه

(۵)

زه چه دېره دېره مینه په ګلزار کړم — په هر څه کښې نندارہ د دی خپل یار کړم
که طالب په اندیښنو کښې تفکر دی — زه به ئې د محبت په غېږ بیدار کړم
یو زمان به فراغت وربانـدی نه وی — که زه ځان پخپل دستور ورته سینګار کړم
په هر لور به لاعلاج را پسې ګرزی — چه د خوږ زړ کوتی مینه ئې مهار کړم
که مجاز د حقیقت له مخه واخلم — دا اورېښتی به تر بله دېوه ځار کړم

(۶)

څوك ئې څه پېژنی کوم دی — ذات ئې ذات او نوم ئې نوم دی
د مېوی دی هم له لونه — پوخ ئې پوخ دی اوم ئې اوم دی
له ذری دی هم له لمره — بیا له ورمی له نجوم دی
له سردی څخه خزان شو — له ګرمی څخه سموم دی
په نیستی کښې ئې هستی ده — په هستی کښې ئې معدوم دی
مدرس پری نه پوهېږی — دا د سپین علم رقوم دی
په جاهلو کښې اجهل شو — چه له دی علم محروم دی
چه پخپله فضولی که — زړه ئې تور شو رنګ ئې شوم دی
امانت ئې پر ځان واخست — دی جاهل په ځان ظلوم دی
د خپل ځان تر سیوری کښېناست — د ګمان په ساړه موم دی
چه له پته شرك خلاص شی — ګناه نلری معصوم دی
عام و خاص ئې خادمان دی — دی د کل عالم مخدوم دی
روښنائی د کل عالم شو — په هر څه کښې دی مکتوم دی
حیاتی دی د حیات — دانائی د هر معلوم دی
اراده ئې ده له واړو — دی حاکم د هر محکوم دی
ګویائی له ګویاو، — شنوائی د هر مفهوم دی
چه د تن له خوی و مری — دی په خاص رحم مرحوم دی
رنګ په رنګ لښکر ئې جوړ کړ — اوس و خاوری تی هجوم دی
چه د فقر په اورو سو — دغه سوخت په مرز بوم دی
تی باقی صفت وګوره — پر فانی باندی مقسوم دی

د (مرزا) جامه ئې رنګ کړه
یو عجب بی مثله خوم دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

په رښتيا چه د ميرزا جامه په يوه عجيب خم کښې رنګ شوېده او څه چه دی وائی مدرس وربانديې نشي پوهېدلی ځکه چه دی د سپين علم له رقومه غرېږی او نور له دغه علمه محروم دی، په عامو او خاصو کښې هېڅوك نه پوهېږی چه دی په کومه تخته کښل او په کوم رقم ليك کوی، خلقت ته په يوه عجيب نظر ګوری او وجود د ګمان په ساړه موم بولی، له ژوندو څخه په بی کفنه مړو او بی اختياری تعبير کوی، او وائی چه عالم د مينی په جاذبه بی اختياره يوه سره اورته ځان غورځوی او د ځان ژغورلو هيڅ واك نلری.

وروسته له ميرزا انصاری څخه (دولت نوحانی) هم په شعر او شاعری کښې په ده پسی وری ټول کړی او د ده شاګردی ئی کړېده لکه چه پخپله وائي:

ميرزا ګنج راته خپل کوروشود غنی شوم	بيهوده منت به ولي د بل چا کړم
محقق وحدتی کان د تصوف و	په رموز ئي په همه علم دانا کړم

دولت د پلار له خوا حسن خيل لوانی دی او مور ئي وردګه وه، د خپل پلار نوم دادا وښئ او ځان هم له ظاهری علمه نا اشنا او د الهامی شعر خاوند معرفی کوی لکه چه پدی دوه بيتو کښې وائي:

چه الهام رابانـدی وشو ګوينده شوم	يو بيت هم جوړاوه نشو بی الهام ما
ظاهری علم می هيڅ ډېر نه دی کړی	د معنـی په قـوت ووايـه کـلام ما

دولت لکه چه پخپله اظهار کوی او له اشعارو نه ئی هم څرګنديږی د افکارو او معنی په لحاظ د ميرزا خان انصاری يو غښتلی او پياوړی شاګرد او پيرو دی چه د پير روښان د مريدی دعوه هم کوی مګر شعر ئي د افادې او عام فهمی له کبله لکه د ميرزا شعر هومره ګران او پېچلی نه دی او د شاعری خواته هم زيات را لنډ شويدی خو سره له دی ميرزا، ارزانی، مخلص خپل مساوی يا له ځانه پورته ګڼی او نور شاعرانو ته پخپل وخت کښې په کمه سترګه ګوری لکه چه پدی بيت کښې وائي:

بی ميرزا بی ارزانی بی مخلص ياره
بل شاعر برابر نه دی پښتون ستايو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دولت هم لکه میرزا خان انصاری د شعر یو پوره دیوان لری مګر د ده په دیوان کښې د لفظی او معنوی تقسیماتو په لحاظ هر راز شعرونه وینو او هر څه پکښې پیدا کولی شو۔ دولت وروسته د میرزا تر وفاته (۱۸) کاله خو په یقینی ډول ژوندی دی مګر وروسته تر دې نور نه معلومیږی چه څومره موده په ژوندی و، او په څه وخت کښې وفات شویدی مګر دا معلومه ده چه دی تر (۱۰۵۸) پوری د خپل یوه شعر په استناد یقیناً ژوندی و، او تر ده د مخه میرزا خان انصاری په (۱۰۴۰) کښې وفات شوی، او د دوی دواړو پیر او مرشد میا روښان په (۹۹۴) کښې له دنیا نه تللی دی، د دی تاریخونو له قراره معلومیږی چه دولت به د میرزا په واسطه ځانته د میا روښان مرید وائی ځکه چه دغومره عمر چه دولت پکښې د میا روښان په وخت کښې د مرید توب وړ وبلل شی او بیا تر (۱۰۵۸) پوری ژوندی پاته شی له عادی عمرونو څخه لږ څه متجاوز معلومیږی:

دولت پخپله شاعری کښې څومره چه له تصوف او فلسفیانه افکارو څخه متاثر معلومیږی هماغومره له عشق او مینی څخه هم متاثر دی او غزلی آهنګ ئې په اشعارو کښې زیات څرګند دی او لهجه ئې هم لکه دمیرزا لهجه دومره مبهمه او مجمله نه ده، د مثال په ډول ئې دا څو شعرونه وګورئ!

لمړی نمونه

هر زمان چه اشنا نه وینم بیمار شم — په جهان کښې بینوا زار و نزار شم
د پریشان خاطر ارام مراد مې یار دی — که بی یاره بل هوس لرم زه خوار شم
ګهی مست په میخانه کښې افتاده یم — ګه صوفی په نماز ودرم هوښیار شم
د اشنا د درګاه خاوری به پری نردم — د تهمت په سنګ که زر ځله سنګسار شم
چه نظر می د دلبر په جمال وشی — هغه دم له خپل وجوده په فرار شم
د وحدة په مقام ځان یواز وینم — چه نظر می په کثرت وشی بسیار شم
لون لون بازی کړم له خپله مخه — ځنی ځای ګل لطیف چیری تیز خار شم

دوهمه نمونه

د هر چا مینه وطن دی — حب وبشلی تن په تن دی
چه د عشق په تیغ شهید شی — خونبهائې پاك دیدن دی
د عاشق په دا عالم کښې — لوی هنر د سردادن دی
چه یار مخ ورځنې پټ کا — هغه دم ئې ځنکندن دی
دلبری کوی شرینه — تهمت ولې په کوهکن دی

(c) ketabton.com: The Digital Library

رسیده هغه ته وائی — چه ئی پېژندلی من وی
د توحید خورشید نه وینی — خود بین شب و روز لیچن دی
هر مؤمن یو تن یاد شوی — په خطا که په ختن دی

دریمه نمونه

په اخلاص طلبکاریو یو د جلیل دی — چه فرزند قربان په دالار کړ خلیل دی
ژر اسان به ومقام ته ورسېږی — چه ئی بار د ګناه سپك طاعت ثقیل دی
بی هادی پدی خونخواره لاره مه ځه — رهنمای د دی رښتینی لار دلیل دی
معرفت لره ئی هر سړی پیدا کړه — د دنیا طالب شو ډېر د حق قلیل دی
د کلام په معنی هر څوك نه پوهېږی — د زبان لوستن اسان ګران ئی تاویل دی
لوی لښکر ئې د نمرود د جش مات کړ — د مولاسپاهی هلك بق ابا بیل دی
هر عاشق چه دلبر مخ ورته ښکاره کا — که له سر او ماله تېر نشی بخیل دی

څلورمه نمونه

په ظاهر باطن چه ګوری سبحان یو دی — صورتونه ډېر لیده شی جانان یو دی
د کثرت په حسابو نو غلط مشه — مومنان هر څو انبوه دی ایمان یو دی
په صدف کښې درخالص په مار کښې زهر — بارنده په هر ځای ابرنیسان یو دی
رنګ رنګ ګل ځنی پیدا شی په پټی کښې — چه ګیاه پری زرغونېږی باران یو دی
که لښکر حشم ئې ډېر لیده شی څه شو — چه په حکم ئې عمل شی سلطان یو دی
د معشوق عاشق جامه واغوندی راشی — عشق باقی شاهد مشهود بی ګمان یو دی
پری مؤمن کافر ماهی چندخه زیست کا — پاك دریاب بېحده لوی بی پایان یو دی
د مجاز په څو څادرو ئې مخ پټ که — د دولت د زړه انیس پټ عیان یو دی

پنځمه نمونه

زه اول چه له وحدته په کثرت شوم — د ناسوت عالم مي وکوة په حیرة شوم
هېڅ له ځانه خبر نه وم چه زه څه یم — د کثرة په ډېر رنګو کښې غلت شوم
لاس او پښې مي غورځول په تاریکۍ کښی — په غفلت له خپل وجوده په غیرة شوم
بی بدنه مي بازی کړه په ډېر کاله — پاك مولا اراده وکړه په صورت شوم
ناګاه نمر د معرفت را باندی وخوت — سر تر پایه سره یو ښکلی وحدت شوم

پادشاهی مي د دنیا په نظر هېڅ ده
مستغنی د درویشانو په صحبت شوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې څو نمونو به معلوم شوی وی چه دولت څنګه شاعر و او د شعر په شپېلۍ کښې ئې څه ویل؟ د ده په عارفانه سندرو کښې هماغه د میرزا عارفانه حیرت، صوفیانه وحدت، یو بل ډول مینه او بل راز عشق اورو، مګر د میخانې مستی، د تهمت په کاڼو سنګسارېدل، د شیرینی دلبری هم یادوی او لږ څه د صورت بنایست ته مایل او قریب معلومیږی لکه چه د دی لاندینی شعر له اشارت او اقتضا څخه ئې هم څه نه څه دغه مطلب ښکاره کېږی:

شعر دا دی:

څـــه نیکبخـــت هغـــه آدم دی	چـــه تـــا ســـره همـــدم دی
هــر چــه تــه ئــی همنشـین ئــی	بـی تـا نـور چـه غـواړی ګـرم دی
د بــاغ ســروه دی خجــل کــړه	لــه الــف دی قامــت ســم دی
دواړه کونــــه پکښــــې وینــــم	مــخ دی عــین جــام جــم دی
چــه دی نــه وینـم کـه عیـدوی	هغـــه ورځ زمـــا مـــاتم دی
ښــه دیــدن دی رښــتیا وایــم	د زخمـــی زړونـــو ملهـــم دی
چــه مـی زړه لـه غمـه خـلاص دی	هغـــه هســـی ســـاعت کـــم دی
جانبــــازان پکښــــې ګـــډېږی	عشـق خـونریز بـې حـده یـم دی
نــور عــالم پــه ښـادی ویــاړی	د فقیـــر بخـــره تـــل غـــم دی
پــه باطــل بــد نظــر نــه کــا	چــه د حــق پــه لــوری خـم دی
پـه هــر څـه چـه څـوك مـین وی	هـــم هغـــه د ده صـــنم دی

په هر صورت د دغه یوولسم قرن په شعراو د میرزا یا دولت په شاعری کښې سره له هغو روښانه افکارو او عرفانی تجلیاتو د جمال او عشق ستاینه او اغیزه هم وینو او پوهېږو چه دوی که هر څه وائی بیا هم شعر وائی او عشق د جمال ستائی، دوی هم بینائی په زیبائی باندی شیدا بولی او د لاله د زړګی په دا غونو باندی لکه د پسرلی وریځی اوښکی تویوی، که څه هم په نظر کښې ئې ټول عالم پروت دی او هر څه وینی مګر ښادی ئې د اشنا په دیدن ده او په هر څه کښې د خپل یار ننداره کوی د همدی لامله په ګلزار هم ډېره مینه کوی او د سترګو له روزنه د زړه شفر بولی، د یار دیدن خپل حقیقی ژوندون ګڼی او بی دیداره یو زمان هم نه پائیږی- کله چه د جمال په ننداره شی له خپل وجوده هم فرار کوی، مینه لکه وطن داسی بولی او محبت د انسان یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمومی قسمت شمیری، عشق باقی ګڼی او شاهد و مشهود هم یو بولی، د خپلی محبوبی مخ ته جام جم وائی او دواړه کونه پکښې ګوری دا خبری که هره معنی ولری او د دوی په نظر کښې هر څه چه وی بیا هم د ښکلیتوب او عشق له محیط نه اوزی او هماغه شی معلومیږی چه ټول شاعران ئې د شعر روح او جوهر یا هیولی بولی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ختکو دوره

خوشحال ختك چه هم پخپله د پښتو یو لوی شاعر او د پښتنو لوی سړی یادیږی او هم د پښتو د ډیرو شاعرانو پلار او نیکه دی د پښتو د شعر د یوی نوی دوری شروع کوونکی هم دی چه د پښتو په شعر کښې ئی ښکاره تاثیر کړی او د پښتو د شاعرۍ هنګامه ئې زیاته توده کړی او ډیر شاګردان او پیروان ئې هم پیدا کړیدی – کوم شاعران چه د ده خپل زامن او نمسی دی پنځلس یا شپاړس تنو ته رسیږی چه په زامنو کښې ئی لکه عبدالقادر خان، اشرف خان، صدر خان او په نمسیانو کښې ئې لکه علیخان او کاظم خان شیدا د دیوان خاوندان او غوره شاعران تیر شویدی.

د پښتو د شعر افتتاح چه د روښان پیروانو په یوه خاص عرفانی ډول کړی وه خوشحال پکښې د کم و کیف په لحاظ بسط و انبساط پیدا کړ، هغه غوټۍ چه په هغه وخت کښې ئې خپلې پانی نه وی پرانیستی پدی وخت کښې وغوړیدې او د پښتو د بڼ خاموشی ئې د بلبلو په چغهار ماته کړه د ژوندانه نغمې له هری خوا پورته شوې، څه چه د شعر دپاره لازم او ضرورو، هغه ټول پیدا شوه او هر راز غزلونه وویل شوه، د مینی او عشق سندرې په ډیری بی پروائی میدان ته را ووتلې او د پښتنو ځلمو په اتڼ کښې د شعر اواز سره د تورو برېښنا هم وبریښیده، د ننګ او غیرت خبری په شعر کښې را ووتلی او بی ننګو ته هم ډیری تانی ورکړی شوی.

د پښتو په شعر کښې د پښتو نولی روح له همدغه وخت حلول وکړ او په ډیر قوت پکښې حماسی رنګ ښکاره شو. چه د ملکیار له حماسی سندرو څخه فرق لری او په ملی احساساتو مبنی معلومیږی.

دا دوره د یوولسم قرن له نیمائی نه شروع کیږی او په دغه وخت کښې د ختکوادبی کاروان د خوشحال په مشرتوب او سالارۍ د خیبر او تیرا له غرونه هغه خوا را پیدا کیږی چه له مغلو او مغلوالی سره په شعر او توره دښمنی کوی او د پښتنو احساسات د پردو په مقابل کښې را ویښوی یا په بل عبارت هغه کارونه چه فردوسی یوازی په شعر کښې کړیدی دی ئی په شعر او توره کوی.

دې ستر قاید او د پښتنو ملی مشر ته یوازې شاعر نشو ویلی ځکه چه د تاریخ په افق کښې ئې د اسمانی هلال غوندې سپینه توره هم ځلیږی – یوازی توریالی او ننګیالی هم ورته نه ویل کیږی ځکه چه خواږه او خوندور اشعار هم لری.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو! خوشحال د پښتنو هغه بلبل دی چه په دا ئودی نغمو کښې ئې مسيحائی اثر پروت دی او د بلبلو په ژبه خپل کام ته د پښتونولۍ او ننګ و غيرت سندری وائې.
خوشحال يوازې په پښتنو کښې نه بلکه په دنيا کښې هم ښائی داسی نظير ډېر کم ولری چه څوك ئې په توره او قلم کښې ښه قضاوت وکړی شی چه کوم صفت پکښې غالب دی او په کومه خواکښې ډېر غښتلی او پهلوان بلل کېږی.
مونږ ده ته انصافاً ويلی شو:

برق د سپينې تورې د ادب ښکلی رڼا سره
تا يوه فانوس کښې جمع کړی په رښتيا سره

پخپله دغه نوموړی توريالی شاعر هم خپل ځان همدغسی معرفی کوی او وائې:

زه هغه سړی يم چه قلم واخلم په لاس — ناظر مې عطاردوی چه به څه کښې په قرطاس
نايب دی د تقدير زما تدبير په مصلحت کښې — صايب دی زما فکر د هرامر په اساس
د تورو په ميدان کښې چه سودا وی د سرونو — هغه زمان مې ګوره تل به سوروی زما اس

دا د توری او ادب پهلوان يا په بل عبارت د قول او عمل خاوند چه د جنګ او جګړو په ميدان کښې مهيبه ښه لری، د ښکليتوب و جمال د ننداری په وخت کښې د پتنګ بيتابی او د بلبل ناقراری لری – کله لکه يو ننګيالی پښتون د جنګ او جګړو په ډګر کښې وائې:

د افغان په ننګ مې وتړله توره
ننګيالی د زمانی خوشحال ختك يم

په بل ځای کښې د عشق او مينی له اثر لاندې راځی او پدې ډول له نام و ننګه خپله بی پروائی ښکاره کوی:

د ناموس خبرې مه کوه خوشحال ته
عاشقان له نام و ننګه بی پروا دی

هو! د خوشحال زړه لکه يو ګلاب له ډېری نازکۍ سره تېره اغزی هم لری او په شنو پاڼو کښې سور او رنګين معلومېږی همدغه سبب دی چه په يوه مصرع کښې خپله توره تېره کوی او په بله کښې ولول زلفې پدې ډول يادوی:

توره چه تېرېږی خو ګذار لره کنه
زلفې چه ولول شی خو خپل يار لره کنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال د پښتو او د پښتنو هغه شاعر دی چه وروسته تر یوه ادبی خزانه چه د پښتو د شعر د ضعف او مړاوی توب دوره ورته ویلی شو، دی لمړی سړی دی چه د شعر هنګامه ئې توده کړی او د یوه ادبی مجدد حیثیت ئی موندلی دی لکه چه دا مطلب دی پخپله هم پدې لاندې بیتو کښې بیانوی او د ځان په ښودنه کښې وایي:

چه د شعر شاعر یه مذکور وشو	څه خو غوړ باسه زما په حسب حال
قصیدې لرم غراله هره بابه	په حکمت په نصیحت کښې مالا مال
په تعریف د دلبرانو غزلونه	په صفت د سترګو وروځو زلفو خال
طبیعت می عطائی نه د تحصیل دی	که خبریم د املا په استعمال
په فارسی ژبه که نور تر ما بهتر دی	په پښتو ژبه می مه غواړه مثال
بندو بست د پښتو شعر ما پیدا کړ	ګڼه شعر د پښتو و، غیر سیال
نه ئی وزن نه تقطیع نه ئی عروض و	دوه مصری ئې د خفیف بحر دوه طال
د غزل نه ئې مقطع نه ئې مطلع وه	نه صفت نه ئې تشبیه نه ئې مثال
مګر زه ئی چه ګویا په شاعری کړم	پښتانه ئې پوهول ایزد تعال
په دا بند و بست به نور تر ما بهتر شی	پس له ما چه کا د شعر قیل و قال
ګلستان زما د نظم شګفته شو	پری وهی شیدا بلبله پر و بال
ګلدستی ئې لور په لور په ملك خپری شوې	تر کابله تر کشمیره تر بنګال
هر مضمون ته چه د زړه توجه وکړم	طبیعت ئې راکوی په استعجال
درست دیوان مې لکه باغ د علم ګنج دی	پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال
د دیوان که می بیت بیت سره حساب کړی	تر خلوېښت زره په تېر شی په سږکال
په غزل په رباعی مې زړه مین دی	چه مداح یم د دلبرو د جمال
په محشر به مینه ورمه د سنګدلو	که پیدا درنېږی تله د اعمال
زه مداح د هېچا نه یم بې د ښکلو	د بل چا په صفت نلرم یو قال
په ابا او په اجداد خان و سردار یم	کارنامې لرم د جنګ او د جدال
پلار نیکه مې شهیدان دی ګورته تللی	پښتا پښت می هنر دا دی آل په آل
که د جنګ د پرهارونو درته وایم	چه له درده مې په تن و لکه خال
یو پرهار به می لاروغ په وجود نه و	بل پرهار به می په تن شو یا په ډال
چه قضا د سړی نه وی سړی نه مری	که ئی درست وجود په غشو شی غربال
دا همه زما د توری صدقه ده	پښتانه چه پرګنی خوری سیورغال

خدایه هومره مهلت ورکړه په دنیاکښې
چه کاږه کارونه سم کاندې (خوشحال)

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ځنګه چه خوشحال خان پخپله وائی د پښتو د عروضی شعر په لاره کښې ده ډېر کار کړی او پخپل وخت کښې ئې د پښتو په شعر کښې ساری نه درلود، مګر د پښتو د شعر آینده ورته ښه ښکارېده او له ځانه بهترو شاعرانو ته منتظرو، بی له ښکلوئې د بل چا مداحی نه کوله او د سنګدلو معشوقو مینه ئې محشر ته هم د خپلی تلی د درنښت دپاره ورېده – په دیوان کښې ئې هر راز ګلونه او نهالونه شته او د شعر ګلدستی ئې تر کابل او کشمیره رسېدلی دی. د نظم ګلستان ئې هماغه وخت غوړېدلی و او شیدا بلبلی پرې تېرېدلی – طبیعت ئې د مضامینو په ورکړه کښې په ډېره بېړه ورسره مرسته کوله او د دیوان بیتونه ئې تر ځلوښت زرو زیات و، مګر د جنګ پرهارونه ئې هم په تن لرنه و، او پښت تر پښته ئې دغه د سربازی هنر درلود – نو هر کله چه خوشحال سره له شعره د توري او ننګ و غیرت خاوند هم و، او سر و کارئی له جنګ او جګړو سره و، طبعاً د ده په شعر کښې هم د ننګ و غیرت خبرې خورا ډېرې دی او د پښتنو د احساساتو تحریك یکښې زښت ډېر لیدل کېږی بلکه همدغه شی د ده د شاعری اصلی او اساسی برخه ګڼل کېږی.

که مونږ د ده ټول هغه اشعار را ټول کړو چه د پښتنوالی او ننګ و غیرت تبلیغ یکښې دی یا د ده فخر او حماسه ښلل کېږی نو یو لوی کتاب ورځنې جوړېږی او پدې فصل کښې نشی ځائیدلی، ځکه په یوځو مثالو او نمونو اکتفا کوو.

یو ځای پخپله یوه قصیده کښې خوشحال خان د خپل ځان او خپلو ملګرو توره او توریالیتوب پدې ډول بیانوی:

پښتنو ځلمیو بیا لاسونه سره کړه
لکه باز منګولی سرې کا پخپل ښکار
سپینی توری ئی ګلګونې کړی په وینو
په اهار کښې شګفته شو لاله زار
د خیبر دره ئې سره کړله په وینو
په کرپه ئی هم روان کړ دندوکار
ترکړ په تر باجوړه سمې غرونه
په لرزه په زلزله شوه په بار بار
په هغه لوری چه کېږی پنځم کال دی
هره ورځ د سپینو تورو خرپهار
درست پښتون تر قندهاره تر اټکه
سره یو د ننګ په کار پټ و اشکار
ګوره څو جنګونه وشول په هر لوری
خو د ځینو پښتنو نشته څه عار
اول جنګ د لوری شا د تهترو
چه ځلوښت زره مغل شوه تار په تار
خویندی لونه ئی په بند د پښتنو شوې
اس اوښان هاتیان الجه قطار قطار
دوهم جنګ میر حسینی په دوآبه کښې
چه ئی وتښېده سر لکه د مار
بیا له پسه د نو ښهر د کوټ جنګ و
چه مې وکېښ تر مغلو خپل خمار
چه زما په یاد دی لوی جنګونه دا دی
د هلکو په هر لوری نشته شمار

(c) ketabton.com: The Digital Library

همیشه فتح و نصرت دی لا تر اوسه — پس له دې ده بیا تکیه په کردګار
اورنګ زیب راته یو کال وشو چه پروت دی — په صورت خوار و حیران په زړه افګار
خزانې د هندوستان دی را خپرې شوې — سره مهران دی ننوزی په کهسار
دا د هېچا په اتلس فکره نه و، — چه به دا کارونه شی پیدا دیار
بله هېڅ لیدله نشی پیدا مینځ کښې — یا مغل د منځه ورك یا پښتون خوار
پیدا هسی وخت چه وخت د نام و ننګ دی — دا بی ننګه پښتانه کا څه رفتار
پښتانه چه نور څه فکر کا نا پوه دی — بی له توری خلاصی نشته په بل کار
افریدی مهمند شنواری ګوره څه کا — د مغلو لښکر پروت پر ننګرهار
زه تنها پکښې په غم د نام و ننګ یم — یوسف زیه فراغت په کښت و کار
مرګ زما په پوهه ښه دی تر ژوندونه — د عزت سره چه نه وی زیست روزګار

همیشه به په جهان کښې ژوندون نه وی
د خوشحال ختك به پاته شی یادګار

که مونږ د خوشحال په دیوان کښې غور وکړو او ټول اشعار ئې وګورو داسې راته ایسی چه دغه توریالی شاعر د ننګ و غیرت او پښتونولۍ په فکر کښې دومره ډوب دی چه په عاشقانه غزلو، د ځوی په مرثیه، د ګلو او ګلزار په ستاینه او خپله هره نغمه کښې دغه اصلی مضمون ځایوی او هېڅکله د تورې او ننګ خبره له خولی نه غورځوی، وګورئ! یو ځای د خپل ګران ځوی نظام نومی د مرګ ژړا پدی ډول کوی:

څه دا غونه ږدې په زړه باندې فلکه — چه نظام دی له ما بېل کړ خوا ئی ډکه
په لحد کښې هغه مخ خورې په چنجیو — چه د هېچا پرې پېزو نه وه ځوانکه
کشکی ځوان د پښتانه په ننګ کښې مړاوی — نه چه ګوره لره روان شو له تلتکه
چه د کام په ننګ کښې ومړ هغه ځویه — په عالم کښې د خپل پلار غاړه کا لکه

په بال ځای کښې له خپلی معشوقی او لیلی سره داسې خبری کوی چه د سر ښندلو او خونخوار لارو، د خون او قصاص کلمات ورځنی اوربدل کیږی او سړی ښه نه پوهیږی چه دی اصلاً خپله مینه او عشق و محبت ښکاره کوی که د خپل شجاعت او زړورتوب سندری وائی لکه پدې لاندې غزل کښې:

که زه نه وای عشق به تا لره بلل څوك — په پالنګ به دې دا هسې درختل څوك
واړه عشق دی چه ئی سر راته ګیاه کړ — ګنه زه په ځان مین د سرښندل څوك

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدرګه که محبت را سره نه وای   یك تنها به په خونخوارو لارو تلل څوك
ته مې وژنه د قصاص اندېښنه مکړه   د خپل خون په توربه ونیسم یو بل څوك
تا پخپله سپینه خوله خوشحال ته ورکړه   ګنه دی دا هسی شونډې ښکلول څوك

که چېرې کومه نوی تشبیه روا وی او د چا له تقلید لاندی رانشي ویلی شم چه خوشحال خټك د لوړو غرو باز دی چه د بلبل عشق پکښې حلول کړی او هماغه نغمه خدای ورکړېده.

یا په بل عبارت هغه بلبل دی چه د ښکار تېرې منګولې هم لري. خوشحال که څه هم ټول عمر د جنګ او جګړو په سره اور کړېدلی دی بیا ئی هم د شاعرۍ آب و تاب نه دی بایللی او نه ئې خپل لطیف ذوق ورك کړیدی لکه چه دا مفهوم دی پخپله هم پدی بیت کښې په شاعرانه ډول داسی ادا کوی:

که هر څو ئې په سره اور کښې لولپه کړی   د یاقوت د اوبو ډار د ګداز نشته

مګر دومره شویدی چه د ده په عشقی سندرو کښې حماسی ټکی او شجیعانه روح هم پیدا شوی او یو پښتنی رنګ ئی ورکړیدی د مثال په ډول ئې دا لاندی غزله وګورئ:

که نیولی زرکه باز پرېږدی له چنګه   زه به هم له لاسه پرېږدم شوخ و شنګه
ورپه ورکلی په کلی پسی ګرزه   دروېزه که د دیدن مومی ملنګه
ګل که هرڅو پیدا باغ کښې ښایسته دی   که ئی وینې بیا اغزی لری له څنګه
څودې توان رسی په لوی دریاب کښې ګرزه   په بېله کښې دې زوال وینم نهنګه
عاقبت به ککری وربانديې کښېږدی   ترڅراغ چه کېنې اوښی ګرزی پتنګه
هغه یار که په پالنګ راسره نشته   دا هم شکر چه ئې بوی ځی له پالنګه
چه ئی زړه دمعشوقو په مینه مست شی   د هغو سړیو څه له نام و ننګه
د غمزی په تیغ ئې خوښ به ئی خوشحاله   مړنی په روغ صورت نه ځی له جنګه

پدې غزله کښې اغاز او شروع پدی ډول شوېده چه دغه پښتون او ښکاری عاشق خپل ځان لکه یو باز داسی ګڼی او خپله شوخ وشنګه معشوقه له هغې زرکی سره تشبیه کوی چه د باز په منګولو کښېوتلې وی- په بل بیت کښې که څه هم د دیدن په دروېزې پسی ځان ملنګ کوی او توره یا خانی هغه پلو ږدی مګر ببرته ورته ځان نهنګ معلومېږی او یو لوی دریاب ئې په نظر کښې ګرزی. وروسته تر دی چه بیا د حسن او جمال ډېوی ته ګوری نو ککری ایښودل او د غمزی په تیغ ځان زخمی کول ورته ښه ښکاره کېږی او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپل مېړنتوب په تقاضا له دغه جنګه روغ صورت تلل ورته ښه نه ښکاره کېږي. همدغه شان په يوه بله غزله کښې وائي:

په څه دود ئې ځاى نيولى ستا تر څنګ دى — د رقيـب خبـره مـه منـه بـدرنګ دى
زه چـه ډېـر ډېـر سـتا لـه ډېـره جـوره ژاړم — تـردوو چشمو مـى چشـمه بحـر د ګنـګ دى
ښـاپېريه دى پـه هورتـه هورتـه ګـرزى — نـن پـدا لـورى د سـتا د بـا هوشـرنګ دى
لاس ئى مه پرېږده له لاسه خولى ئى واخله — پرېـوتلى پـه يـاغى راجـا قلنـګ دى
پـه زړه مينـه محبـت پـه خولـه کنځـل کـا — چـه عجـب زيبـا د دوه مينـو جنـګ دى

وګورئ! پدې غزله کښې لمړى ځل ځان له ډېره جوره دومره ژړاند ښئ چه د ګنګ بحر ورته هېڅ دى مګر په آخره کښې د خپل هغه اصلي خوى او طبيعت په اثر کښې له ياغى راجا نه قلنګونه اخلى او هغه جنګ چه د خولى اخستلو په وخت کښى ئې له خپلى مينى څخه وينى زيبا بولى او بې له جنګه خپله غزله نشى ختمولى.
دغه شان د ده په اکثرو غزلو کښې سره له عاشقانه نيازه د زور او قوت تورى او ټوپك ننګ و غيرت، شجاعت او سربازۍ خبرى هم اورېدل کېږى مګر د غزلو آب و تاب ئې په ځاى وى او نه ورځنى بېخونده کېږى، نو ويلى شو چه دا د تورى او رزم شاعر په غزلو او بزمى سندروکښې هم د استادۍ حق لرى او د ستايلو وړ دى ځکه چه دى د مينې او عشق له پانګې چه د شعر حقيقي سرمايه ده هماغسى برخه لرى لکه چه د پښتونولۍ او ننګ و غيرت په دنيا کښې ئې لرى او څنګه چه د پښتونولۍ له عالمه خبر دى هماغه شان له عشق او مينى، مى او ساقۍ، سوز و ساز او عاشقانه دردونو سره هم آشنا دى د همدې لامله وائى:

چه څه درد د عشق لرى ترى به ځاړېږم — که مومن دى که کافر دى که جهود
چا به بې د عشق له کاره بل کار نکړ — د خوشحال د خولې ويل که چا منلى

هو! دا توريالى عاشق مونږ ته پخپل عجيب و غريب ژوندون کښې هر هر څه راښئ او په حيرت کښې مو اچوى چه دغه راز عاشق او په جمال مين سړى څنګه دومره نورو چاروته وزګارېږى او د زمانې ننګيالۍ ورځنى جوړېږى يا په بل عبارت څنګه د دغومره سخت او کلك زړه خاوند څخه دغسې شاعر جوړېدى شى. همدغه يو سړى دى چه کله سپاهى، کله شاعر، کله مبلغ او کله صوفى کېږى هم. په ځينو ځايو کښې وائي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

په جهان د ننګيالی دی دا دوه کاره — يا به وخوري ککري يا به کامران شي
تر مطلوبه پوري شرط د رسېدو دی — که تمامه لار الوده شي په وينو
که په توره ئې جواب ورکړی مردی ده — که وجود دی ځوك ازار کاندی په چوب
که آسمان دې د مزري په خوله کښې ورکړی — د مزري په خوله کښې مه پرېږده همت

او خپل ځان هم پدې ډول مونږ ته راښئ:

هر ملخ د سربازۍ له هنر څه زده — چه پيدا هنر کښې سرښندی پتنګ دی
لا تر اوسه ئې ماغزه په قرار نه دی — چا چه ما سره وهلی سر په سنګ دی
لا په خوب کښې په لرزه پرېوزی له کټه — چه د چا تر غوږو زما د توري شرنګ دی
که پيدا دوره مې ګوري هغه زه يم — چه مې داغ په خاطر اېښی د اورنګ دی
درست جهان مې ومغل وته خيبر کړ — ځای په ځای ئې پښتانه وته قلنګ دی
ځينې څه لوئی دعوی لرم په زړه کښې — ولې څه کړم چه پښتون واړه بې ننګ دی

مګر سر له دی ټولو خبرو کله چه د مينې عالم ته راځي نو بيا وائي:

د خانۍ د توري ځای نشته په عشق کښې — معشوقي وته مريی اوسه خوشحاله
که تر نوم او تر ننګ تير شوم پروا نشته — عاشق هر کله قدم پر ننګ و نام ږدی
د عاشق له نام و ننګه سره څه دی — څه مې غم که اشنا مومم په پېغور کښې

اوس به مو پېژندلی وی چه زمونږ دغه نوموړی شاعر د عشق په کوڅو کښې بل ځوك دی او بل سړی ورځنی جوړيږی ځوك چه په رښتيا شاعر وی او شاعرانه مزاج لري هغه په شعر کښې همدغومره رنګونه لري او په وينا کښې ئې هر هر څه پيدا کيږی، کله لکه يو هوښيار سپين ږيری خلقو ته نصيحتونه کوی او کله لکه مجنون د لېونتوب صحرا ته اوزی، يوه ورځ د دنيا په لوړو ژورو، تورتم او رڼا، لمر او سپوږمۍ، باد و باران کښې فکرونه کوی او د يوه صوفي يا فلسفي ګمان پری کيږی مګر بله ورځ خان او ملك شي چه د جنګ و جګړو او ننګ و غيرت خبرې کوی.
که دغسی سړی مو کله نه وی ليدلی راشئ خوشحال خان ختك پخپل شعر او ديوان کښې وګورئ او ورته ښه ځير شئ، د ده په وينا کښې سړی ته هر هر څه معلوميږی او سړی پری هر ګمان کولی شی، ځوك به ئې د ځينو خبرو په استدلال د صوفيانو په ډله کښې شميری او ځينې به ورته فلسفي وائی ځوك به ئې يو څه بولی او ځوك بل څه مګر

(c) ketabton.com: The Digital Library

که سړی ورته شاعر ووائي او يو ربنتياني شاعرئی وبولی دا نوم د ده په ټولو ويناؤ او ټولو اشعاو ښه صادقيږی او هيڅ اعتراض نشي وارديدلی ځکه چه شاعر همدغه معنی لری چه د هر چا له حال او زړه نه خبر شوی وی او په دغو ټولو خبرو پوهيږی يعنی کله د ښادمنو په خندا او کله د غمجنو په ژړا قسم خوری په يوه بيت کښې د اسمان نندارہ کوی او په بل کښې زمکی ته را ښکته کيږی، کله غم او کله غمخور شی، په يوه مصرع کښې ئې آه او په بله کښې خوشحالی وی.

يو ساعت د دنيا بی وفائی بيانوی او بل ساعت د اميدواری سندری وائي. که چيرې د خوشحال خان ديوان ولټوو، دغه راز ټولې خبری پکښې پيدا کولی شو او راته معلوميږی چه د شاعر په وينا کښې هر رنګ خبری پيدا کيږی، د ده د جنګ او جګړو خبری او د مينی او محبت سندرې خو مو د نمونو په ډول واوريدلی، اوس ئې څه عرفانی سندری هم واورئ چه د فلسفی او تصوف رنګ و خوند پکښې لږ لږ ليده شي.

لمړنۍ نمونه

دریاب څه د جالی دپاره نه ځی که څوك وائی   پخپله رضا درومی جاله هم ځان سره بيائی
په غرونو واوری اوری بارانونه په ملکونو   له هيچا خبرنه دی چه په مونږه هم څوك پائی
په دولس برجه ګرزی نمر پوره په دولس مياشتی   په دا خبردارنه دی چه صيفی دی که شتائی
په درست جهانکښې ګرزی باد حيران په څلور کنجه   په هر لوری چه ګرزی نا خبر چه څه پيمائی
ميوې غلې ګلونه ځنې رنګ رنګ نعمتونه   له مځکی پيدا کيږی مځکه پروته ګل ولائی
څلور واړه عنصره چاکران دی ای خوشحاله   چاکر هغه خدمت کا چه صاحب باندی فرمائی

دوهمه نمونه

خلق نادیده دی په خبرو پسی ځغلی   ځار تر عارفانو چه په حال دی پوهيدلی
دواو یا مذهبه پکښې هومره قيل و قال   واړه سرهوا پخپل مطلب پسې دی تللی
ډير دی کتابونه مشتمل په ډيرش حرفونه   کل واړه که ګوری له الفه دی زوولی
سل هی سل سيبه چه تی مات په يوه ځای کړی   سل به بلل نشی سره يو دی ماليدلی
واړه نور د لمر دی هم د ننه هم د باندې   هر چيرته دا نوردی په هر ښهر په هر کلی
زه خوشحال ختك يم درندانو په مذهب   نور ويل می نزده مختصر دی ما ليکلی

دريمه نمونه

وزيری له نوحه د طوفان په موج فناشی   زوی د اذر ومومی له ناره نه نجاة
کار د بل حکيم دی چه څه کاندی هغه کيږی   واړه سر درګم دي دا ابا دا امهاة

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خپل د ساعت د طبیعت دی که د نور څه نیك زیږی له بدو له بد ذاتونه نیك ذات
هومره علم زده کړی چه پرښتوته سبق ورکړی بیا هم خبر نه وی د جهان په ترهات
رددی که مقبول دی که معقول که نا معقول دی ګوره نه داره کړه تر دادم مه وهه زیاة
سر په سجده کښېږدی وائی نمونځ کوم خوشحاله زړه ته نظر نکړی پکښې څو لات و مناة

څلورمه نمونه

دا چه وائی چه دا بد کړی یا دا ښه کړی که رښتیا وایم زه نه یم واړه ته کړی
څه چه اوس و واړه خلقو ته رسیږی چه دې کړی په ازل دی هغه کړه کړی
په یوه مځکه یوه باغوان کرلی عباسی ګلونه زیړو سپین ورسره کړی
د سحر ګټنه ډېره ده تر هر څه ځینې ځینې ورته ویښ ځینې اوده کړی

الوده لړلی درغی درګاه ته
هیڅ می نزده چه بد حال د خوشحال څه کړی

خوشحال که څه هم په شعر او ادب کښې د هر راز مضامینو خاوند دی او په دیوان کښې ئې هر راز موضوعات پیدا کیږی چه ځینې کسان به پکښې تصوفی مسایل پیدا کوی او ځینې به پکښې علمی شواهد وموږی، څوك به ئې یو اخلاقی معلم او مربی بولی او بعضی به نور نور نومونه پری ږدی مګر وروسته تر یوه عمومی نظره هر چاته معلومیږی چه دی اصلاً د پښتو یو رزمی شاعردی او په اشعارو کښې ئې د نارینتوب او ننګ و غیرت روح ډېر ځلښت لری. پدی کښې هیڅ شك نشته چه خوشحال یو پیاوړی شاعر او په ټوله معنی د پښتو شاعر دی ځکه چه دی خپل شعر او شاعرانه طبیعت له پښتنو نه دی بېل کړی او کوم بل عالم ته ئې نه دی بیولی، ښائی چه مونږ په پښتو کښې ځینې ډېر ښه شاعران پیدا کړو چه د محض شاعریت په لحاظ به ډېر لوړ مقام لری مګر په شعر کښې به ئې د پښتونولۍ مظاهر نه وی او د کلام له روح او خصوصیت څخه به ئې دا نه معلومیږی چه دا پښتون شاعر دی او د پښتنولۍ له افکارو سره د شعر او شاعری دنیا ته راغلی دی مګر د خوشحال شاعری داسی نه ده او د ده پښتنواله د ده په شعر کښې لکه لمر ښکاره دی، د همدی لامله د پښتو لوړه ادبی جایزه د ده په نامه ورکول کیږی او دا امتیاز په ټولو پښتنو شاعرانو کښې یوازې د همده په برخه شویدی ځکه چه د ده اشعار لفظاً او معناً، فکراً او روحاً د پښتو اشعار بلل کیږی او د پښتنو روحیات او پښتنی تخیل پکښې له ورا ځلیږی- که فرضاً کوم مقتدر شاعر د ده دیوان په بله ژبه واړوی او له پښتو قالب نه ئې وباسی بیا ئې هم خلق پیژنی چه د یوه پښتون خبری دی او په پښتو اړه لری د ده په اشعارو کښې علاوه له پښتنی روح او فکر څخه ډېری نوری خبری هم شته چه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتنو حال و احوال او خوی و خصلت څرګندوی، ځینو پښتنو ته بد وائی او د ځینو ستاینه کوی، د ځینو قومونو یو راز عادات او د ځینو بل راز خویونه ښئې چه پدې باب کښې کله کله څېرې او قیافې هم بیانوي او خبره ئې هجوی ته رسېږی ځکه چه دا زورور شاعر پخپل تنقید کښې هم پوره زرورتوب او صریحه لهجه لری چه ځینو خلقو ته پېغورونه او تانې ورکوی او ځینو بی ننګو ته په ښکاره کنځلی کوی چه دلته ئې مثالونه او نمونې ښودل نه نه ایسی او ضرورت ورته نشته.

خوشحال خان که څه هم پخپلو اشعارو کښې یو بی قیده او بی پروا سړی معلومېږی او داسی ایسی چه ده به د ښکلو په مینه او حسن پرستۍ کښې نور هر څه هېر کړی وی مګر سره له دی یوه خدائی مینه ئی هم په زړه کښې پرته ده او دغه محبت ئې هیڅ کله نه دی هېر کړی، یو ځای خپله دغه مینه پدې ډول ښکاره کوی:

خدایـه کـه زه تـا تـه نـزدی کېـږم پـه افـلاس	زرمې کنـد پـه غاړه کړه یـو مات کجکـول پـه لاس
تـه کـه پـدا خـوښ ئـې چـه خاونـد د ملـك و مـال وم	مـال و ملـك مـې هـومره کـړی چـه تېـروی تـر قیـاس
تـوان د طاعـت راکـړه چـه اخـلاص ورسـره مـل وی	نـه هغـه طاعـت چـه شـی پـه رسـم و پـه لبـاس
یا بـارې کریمـه! د خوشـحال ختـك دا خواسـت دی	تـل د ده پـه زړه کښـې لـری تینـګ د دیـن اسـاس

خوشحال لکه څنګه چه د پښتنی ننګ د په ځای کولو ارزو لری د خدای د بندګی او اطاعت ارزو هم ورسره ده او په بندی خانه کښې لا دواړه نیتونه پدی ډول ښکاره کوی.

پــــس لـــــه بنـــــده دی دا عـــــزم	د خوشــــــحال د خـــــاطر جــــــزم
یـــا نیـــولی مـــخ مکـــې تـــه	یــــــا مغلـــــــو ســــــــره رزم

(c) ketabton.com: The Digital Library

عبدالقادر خان ختټك

وروسته تر خوشحالخانه د ده زامنو او لمسيو هم د پښتو شعر په ښه شان پاللی او د دولسم قرن تر آخره پوری د خټکو د سرشار طبيعت موجونه او څپې نه دی ناستی د خوشحال هر زوی او لمسی د شعر جنډه جګه کړی او مونږ ته ئې په شعر کښې ادبی شاهکارونه پرې ايښی دی چه دلته د اختصار له کبله يوازی د عبدالقادر خان په شعر او شاعرۍ لړه رڼا لوېږی.

عبدالقادر خان د خوشحال خان زوی چه تولد ئی د (۱۰۶۲) په شاوخوا کښې او عمرئی تخميناً د شپېتو کالو په حدودو کښې معلومېږی د پښتو په شعر کښې يو خوږ ديوان او په پښتو کښې نور ښه ښه تاليفات او آثار هم لری، په شعر کښې ئی ساده‌ګی او روانی ځرګنده ده او د بداعت جنبه ئی هم قوی ده، د ده د شعر مخه د مينی او محبت لور ته زياته معلومېږی او هغومره چه خوشحال خان پخپل شعر او شاعرۍ کښې حماسی آهنګ درلود، دی ئی نلری، په اشعارو کښې ئې څه ډېره زياته مبالغه او شاعرانه اغراق هم نه ليدل کېږی، د عشق او مينی اظهار هم په يوه معتدل ډول کوی او پدی باب کښې د خاموشۍ طرفدار دی – دنيا او عالم ورته د جمال مظهر ښکاره کېږی او لکه يو صوفی په هر څه کښې د خپل دلبر مخ او جلوه وينی، له همدغی لاری دی هم د وحدت الوجود فلسفی ته نږدی کېږی او د عشق عظمت د جمال او جلال اثارو ته په يوه ډېر وسيع نظر ګوری. دا مضمون ښائی چه ډېرو شاعرانو ادا کړی وی او په مختلفو پيرايو کښې له نظره تېر شوی وی مګر عبدالقادر خان ئی پداسی ډول بيانوی چه سړی ته بيخی نوی او ناڅکلی مضمون ايسی، پدی لاندی بيتونو کښې ورته ځير شئ:

دلبر مخ راته ښئ په هر آئين کښې | که په تور کښې جلوه‌ګر شی که په سپين کښې
ګه په زلفو کښې ځای وکا زړه را کاږی | ګه په سترګو په رخسار او په جبين کښې
کله کله په ترسا کښې مخ ځرګند کا | د صنعان په دود ئې وران کاندی په دين کښې
په ځراغ کښې تجلا وکاپتنګ ته | بلبلانوته ښکاره شی په نسرين کښې
نور و نارئې د جمال جلال اثر دی | قهر مهر ئې په تريخ او په شيرين کښې
که اثرئې د لبانو پکښې نه وای | نه به و، هومره خواږه په انګبين کښې
لويه خدايه عشق يو څه رنګه لوی شی دی | چه ئې ځای نشی په چرخ او په زمين کښې
په هر څه کښې ګوره يار عبدالقادره | که دی نشته شك ګمان پخپل يقين کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې شعره دومره معلومېږی چه د ده په نظر کښې جمال او ښکلیتوب، عشق او مینه دغه شی نه دی چه عام خلق ورته ګوری او تعبیرونه ورځنی کوی بلکه د عرفان او تصوف له لوری ئې ورته کتلی او په شعر کښې ئې عارفانه کیف پیدا شویدی.

په یوه بل ځای کښې هم په یوه سندره کښې لمړی ځل خپل عشق سری ته داسی ښئ چه کومه ښکلی او دلبره معشوقه په مخ ورغلی ده او ده زړه پری بایللی مګر په اخره کښې معلومېږی چه دی په یوه مجهوله لیلی مین دی چه یوی برېښنا غوندی ئې ترسترګو شوی او بیا ورکه شوېده چه دی ورځنی هېڅ خبر نه دی او نه پوهېږی چه څمکی ته ولاړه او که آسمان ته وختله؟ څه شوه او چیرته ولاړه؟ سندره دا ده:

په لاره تلمه په مخه راغله یوه دلبره پری رخساره
د نمر په شانه لاتری روښانه په ښکلی مخ وه هغه ټکاره

بی میومسته خوله نیست وهسته ډکه له نازه خالی له نیازه
سر تر قدمه ثابته روغه له هره عیبه پاکه ویزاره

مخ ئې څرګند ونظر پرې بند و، د مخ شغلی ئې د مخ حجات وې
په خیال خیال تلله نظرئې نکړ، هرګز وچاته له کبروعاره

له ما غایبه لکه برېښنا شوه په مځکه لاړه که په سما شوه
هېڅ نه پوهېږم چه چیرته دا شوه راته ووایه! اې خبرداره

هوس ئې ویوور غم ئې راپرېښود داغ ئې پیانوی راپاندی کښېښود
مقصود ئې دا دی عبدالقادره اوس پسې ګرزه سینه افګاره

د عبدالقادر خان په عاشقانه غزلو او سندرو کښې سړی د شهوت پرستۍ څه ډېری مظاهرې نه وینی او نه له خپلی معشوقی نه هر هر ځای په غېږ خوله د بوس و کنار سوالونه کوی د ده له اشعارو نه سړی استنباط کولی شی چه دی محبت په تور او سپین پوری مربوط نه ګنی او نه هغه څوك صاحب جمال بولی چه کره وره ئې ښه وی بلکه عشق یوه ازلی برخه او حسن هم یو اثر بولی چه له تور او سپین، کږو وږو څخه ما سوادی – پخپل یوه شعر کښې چه دی د وصال د شپې تصور او آرزو کوی داسی ایسی چه دی له خپلی معشوقی نه دیوی ربښتیانۍ مینی طمع لری او بی له دلدارۍ نه نور هېڅ نه غواړی یعنی همدا ارماند لری چه زه په ځیر ځیر ستا مخ ته وګورم او پخپلو اوښکو او ژړا کښې درته د خپلی مینی اظهار وکړم ته را پاخېږې زما اوښکی پاکې کړې، ډاډ راکړی، او دلاسا می کړی، په آخر کښې ته هم راسره وژاړی او دواړه د دی دپاره چه یو د بل بیلتون ونه وینو خپل مرګ له بل نه د مخه وغواړو او هر یو بل ته د ډېر عمر دعا وکو.

شعر دا دی:

زه دې درسته شپه ځیر ځیر و مخ ته ګورم
ته ناظرو خپلو ښو ته له حیا شې

چه خوب درشی سر زما په زنګون کېږدې
د غنچې غوندې اوده په غېږ زما شې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ز دې مــخ تــه كاتــه كــړم پـــه ورتې ورتې ژاړم	چـه اخـر بـه يـوه ورځ لـه مـا جـدا شـې
زمــا اوښــكې پـــه رخســـار د تـــاپر بـــو وزى	وېش لـه خوبـه لكـه ګـل پـه شـبنم بيا شـې
پـه رويمـال مـې اوښـكى وچـې كـړى ډاډ راكـړى	زه فريـاد كـړم تـه زمـا پـه دلاسـا شـې
تينګـــــــوې ژړا زمــــــا د زړه دپـــــــاره	چـه غريـو زور دربانـدې وكـړى پـه ژړا شـى
زه تــر تــا لمــړى مــرګ غــواړم تــه ترمانــه	زه و تـا تـه تـه و مـا تـه پـه دعـا شـى

پدې بيتو كښې علاوه پدې چه يوه مجرده او پاكه مينه پكښې جلوه كوى او سړى پوهوى چه د يوه شاعر زړه څه غواړى؟ او څه ارزو لرى؟ ډېر نازك كيفيتونه او شاعرانه نكات هم پكښې شته چه د تصوير او تعبير په لحاظ يو خوږ او ساده شعر ګڼل كيږى – د يوه عاشق ځير ځير كتل ارومرو د دى باعث كيږى چه معشوقه له ډېرى حيا خپلو پښو او د زمكى خواته وګورى او بيا خپل سر د خوب په وخت كښې د خپل مين په زنګانه كيږدى چه هغه ورځنى داسى تعبير وكړى چه لكه غنچه زما په غيږ كښې اوده شوه، پدى وخت كښې طبعاً دى ديوى ورځې د جدائى په غم ژاړى او اوښكى ئې د هغى په مخ توئيږى هغه راويښيږى مګر شاعر ئې داسى بولى لكه ګل چه په شبنم راولېږى او غوړيږى په دغه حال كښې چه معشوقه خپل عاشق د خپل هجر په غم كښې ژړاند وينى زړه ئې سوزى او دغه قيمتى اوښكى پخپل رويمال وچوى، ده ته ډاډ او تسلى وركوى مګر ژړائى نه دريږى او هماغه شان ئې مړې مړې اوښكى پر مخ راځى په اخر كښې معشوقه هم كه هر څو خپله ژړا ټينګوى بى اختياره په ژړا كيږى او د خپل مين د بلى ورځې بېلتون ورته دومره ګران ښكاره كيږى چه د خپل مرګ ارزو تر هغه پخوا كوى او دواړه يو بل ته يوراز دعاګانې كوى چه په حقيقت كښې هر يو د بل د دعا نه قبلېده غواړى.

دا خوږ ژبى او مقتدر شاعر به مو د دى څو شعرونو په رڼا كښې څه نه څه پيژندلى وى او د شعر رنګ و كيف به ئې هم لږو ډېر معلوم شوى وى او س ئې يو څو نور شعرونه هم د نمونو په ډول وګورئ ځكه چه د يوه شاعر شاعرى څنګه چه له خپلو اشعارو معلوميږى هغومره تبصره كونكو په وينا كښې نه معلوميږى او كېدى شى چه ليدونكى ئې په اشعارو كښې بل شان وپيژنى.

لمړى نمونه

حقيقـت د عشـق پـه خولـه ويلـى نشـى	دغـه اور بـى دلـه نـور سـهلى نشـى

(c) ketabton.com: The Digital Library

درسته شپه ناري وهم د يار له درده
همسايه مې په شپه خوب كولى نشي
د زړه مست له د زلفو ځنځير بويه
په اوسپن ځنځير دا مست تړلى نشي
پدا باغ كښې ډېر ګلونه شګفته شوه
پكښې يو د يار په رنګ ليدلى نشي
ما د يار د مخ په باغ كښې دى ليدلى
چاوى دا چه تور نرګس موندلى نشي
په هر دم عبدالقادر هسې پيالى چښي
چه يو ګوټ ئې كائنات زغملى نشي

دوهمه نمونه

محبت په تور په سپين راغلى نه دى
په اصيل او په كمين راغلى نه دى
عشق عطا ده ازلى چه په چا وشي
په ارشاد او په تلقين راغلى نه دى
بيهوده په عشق كښې خواست كوى د صبر
د دى خواست هرګز آمين راغلى نه دى
په راتله ئې نبايسته د ځمكى مخ شه
په دا شان څوك په زمين راغلى نه دى

په دكان د عطار هومره خلق پنډوى
څو په زلفو عنبرين راغلى نه دى

دريمه نمونه

مخ دى لكه نمر دى تر نسبت ئې نمر مثال دى
څوك به وائي هسې چه نمر ستا د مخ مثال دى
سخت دى په سړى باندى نيژدى بېلتون تر لرى
يار چه ليده نشي تر دكن لرى دېوال دى
وائي چه وبال دى چه نظر كا وښه مخ ته
ما په دواړو سترګو قبول كړى دا وبال دى
حسن يو اثر دى چه په مخ كښې د چا وشي
نه چه كړه وړه ښه لرى هغه صاحب جمال دى
څه بركت ناك دى د عشق خم ورته حيران يم
څو خلق پرى مست شوه دى لا هسې مالامال دى
هر چه سوختګان دى په خاطر به ئې لګېږى
اور مې د ټپر چه سر وهلى تر مقال دى
زړه لرى بېداى عبدالقادر تر بادشاهانو
څه شو كه په كور كښې دنيا نلرى ګنګال دى

څلورمه نمونه

زړه مدام راته ويل كاندى چه ژاړه
په ژړا ژړا بېل شوى مين غواړه
په طلب ئې د دنيا ودانى پرېږده
لېونيو غوندى ګرزه په ويجاړه
مسلى دبى ننګې وريسى لنګ كړه
د ناموس پروا هېڅ مكړه وئې نغاړه
د مكې ځنځير دې نور نيسى په لاس كښې
مانيولى دى د يار زلفينې دواړه
په خوارى موندى شى كام له ډېر زړونو
په محنت سره سره زرخېږى له كاړه
تل ديار په مينه مست عبدالقادر دى
كه نور مست وى له شرابه يا لتاړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځمه نمونه

د میرونو هغه شته چه د تا نشته — مه وایه چه زما نشته د چا نشته
سترګو ربه څه باور وربانـدی کاندی — که راندہ ناری وهی چه رڼا نشته
د سبا په حال غوټۍ د نوبهار زده — د خزان وهلی وائی سبا نشته
ستا په بوی چه همګی راندہ بینا شول — ستا له بویه بی یعقوبه اشنا نشته
وائی خار و خس جارو کړه چه زه درشم — خار و خس خو به هم زه یم بی ما نشته
هر سحر سترګی د ګل په اوښو ډکی — پدا باغ کښې بی ژړلو خندا نشته

شپږمه نمونه

دریغه نور غمونه لرې شوای له دله — پکښې غم د خپل اشنا وی تل تر تله
شبنم وصل د ګل بیا مونده خموش شو — تری محرومه شوه چه شور کاندی بلبله
نبه چه ژبه دی قلم شوه په مجلس کښې — شمع تا چه د خپل سوز قصه ویله
عاشق هیڅ د عشق له سوزه خبر نه و — دا لمبه پری معشوقی ولګوله
د فانوس پرده کښې څراغ کله پټیږی — که ئې مخ په پلوپټ و مالیدله
په ما تم د پروانه چه ځان ئې وسو — شمع او پر تندی بل کړ ګرزیدله
درسته شپه دې په ماتم عبدالقادر کړ — نه بی غمه په پالنګ باندی څمله

عبدالقادر خان پخپل شعر کښې تصوفی مضامین هم راوړی او داسی معلومیږی چه پدی خوا کښې هم نبه عمیق معلومات لری یا په بل عبارت د عارفانه سندرو او صوفیانه مزاج خاوند هم دی، دنیا ته هم په کم نظر ګوری او د زاهد په مقابل کښې د رندانو ملګری دی لکه چه وائي:

د زاهد شرب جدا د رند جدا دی — له ماهی به کله کار د سمندر شی

پدی بیت کښې چه دی کوم مثالونه د زاهد اورند دپاره راوړی معلومیږی چه دی دی دواړو ته په څه نظر ګوری او کوم لورته میل لری – د ده د تصوفی افکارو او صوفیت رنګ له دی شعره هم معلومیږی.

چه وجود د ذری شته هومره ذره ده — خو چه محوه خپل وجود کاندی افتاب شی
د هستۍ نوم هغه وخت وربانـدی نبائی — امیخته چه له محیط سره سیلاب شی
د عنصر له چار دیواله چه راووزی — اروېده لیده ئی واړه بی حجاب شی
و هر لوری ته چه مخ کا نمونځ ئې کیږی — چه قبله ئې د یار مخ وروځی محراب شی
په ځنبل د سترګو ځی تر شرق و غربه — تر نظر د عارفانو تله شتاب شی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهمندو دوره

رحمان بابا او حمید

د خټکو دوره لا هماغسې په قوت کښې ده او د خوشحال شاعرئ په هماغه پوخوالی د ده په زامنو او نمسیانو کښې ځان ښکاره کوی چه ناڅاپه د مهمندو په کورنۍ کښې د شعر او ادب دوه پاخه استاذان او اامان پیدا کیږی چه یو عبدالرحمن بابا او بل ماشوخیل حمید دی، د دوی شعر او شاعری له پخوا وخته بل راز ایسی او هر یو د پښتو شعر ته نوی رنګ ورکوی، دا رنګونه د پښتو روستیو شاعرانو ته ډیر ښه ښکاره کیږی او کوښښ کوی چه خپل شعر پری رنګین او ښایسته کړی، یعنی څوك د یوه او څوك دبل شاګردی کوی – دا دوه نوموړی او پاخه شاعران په ټولو پښتنو کښې یو عام شهرت پیدا کوی، او لرې نردې ټول پښتانه ورته په درنه سترګه ګوری.

داسی پښتون به نه وی چه دغه د شعر او ادب مشران به نه پیژنی او نه به ئې ستائی – په ډیرو ادبی محافلو کښې ګورو چه د دوی په شعر او شاعرۍ خبری کیږی او هر څوك ورسره مخصوصه دلچسپي لری ځکه چه دا دوه منلی استاذان لکه دوه غټ او روښانه ستوری وړاندې وروسته دنیا ته راغلی او هر یوه له ځانه سره نوی رڼا راوړې ده.

رحمان بابا د پټې خزانې په استناد په ۱۰۴۲ کښې یعنی تر خوشحال خان خټکه شل کاله وروسته زوکړی او تر ۱۱۱۸ پوری ئې ژوند یقینی دی – د حمید د زوکړی نېټه د پښتانه شعراؤ په وینا په ۱۱۰۰ کښې معلومیږی چه تر ۳۷ کلنۍ پوری ئې ژوند په یقین سره معلوم دی نو دوی دواړه د خټکو د شاعرۍ په عین شور و زور کښې پیدا شویدی او د دوی په مقابل کښې خټکو پیاوړی شاعران درلودل، خوشحال خو خپله تر ۱۰۸۰ پورې ژوندی ښکاره کیږی او سړی ویلی شی چه د رحمان بابا د شاعرۍ ابتدا او د ده انتها به سره یو ځای شوی وی، او که فرضاً د رحمان بابا شاعری تر خوشحالخان وروسته شروع شوی وی نو په خټکو کښې خو لکه عبدالقادر خان او اشرف خان هجری او داسی نور ښه ښه شاعران موجود و، او د خوشحال خان د کورنی روستی شاعر علیخان خټك چه تر ۱۱۱۸ پوری ئی د ژوند پته لګیږی د یوې ښې قریحی او قوی شاعرۍ خاوند دی او سړی ویلی شی چه د دغسی پیاوړو او پخو شاعرانو په وخت کښې دغسی امتیاز او شهرت پیدا کول لکه رحمان بابا او حمید چه ئې لری څه آسانه کار نه دی – په داسې وخت ډیر قوت په کار دی چه یو شاعر خپل ځان او خپل شعر عام او مشهور و مقبول کړی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او روستني شاعران لکه پير محمد کاکړ چه د خپل وخت ممتاز او پوخ شاعر دی د رحمان بابا شاعرۍ ته پداسې نظر وګوري چه د خوشحال تشبيه ورسره وکړي او و وائي:

هيڅ تر شعر د رحمان به ډېر کم نه وی   ومنصف ته د ختټك خوشحالخان شعر

دا معلومه ده چه هر څوك چه يو شی له بل سره مشابه کوی نو هغه بل ئی په نظر کښې زيات ښکاری او ښه ورته ايسی- هر کله چه دلته د ختټکو او مهمندو د شاعرۍ مقايسه او موازنه مطلب نه دی نو له دی خبرې تيرېږو او د مهمندو د دغو دوو مشهورو شاعرانو د شعر او شاعرۍ رنګ په لاندينی ډول لږ او ډېر ښيو:

د دوی د شاعرانه فيضان او سپېځلی نور څخه ډېر تياره کورونه رڼا شوي او ډېرو ځايو ته ئې سپينی پلوشی رسېدلي دي.

د دوی ادبی مکتبونه تر اوسه پورې داسې جاری دی چه د تعطيل ورځی او جمعه يا پنجشنبه پکښې هېڅکله نه وی. د دوی د شاعرۍ دوه لوی بحرونه که څه هم څنګ په څنګ او يو ځای بهېږی مګر بيا هم يو غيبی برزخ د دواړو تر مينځ شته چه يو له بله ئې په هر څه کښې بېلوی او هر څوك ئې فرق کولی شی.

د دوی د ادبی ګلزارونو رنګ و بوی له وراملعوم دی او د سريندو اوازونه ئې هم په ښه شان پېژندل کېږی خو دا پېژندنه د ټولو په نظر کښې يو راز نه ده او هر څوك ئې يو شان نه وينی، دا يو خوب دی چه هر سړی ئې ببل ببل تعبير کوی او ډېرې خواوې لری، سړی چه د ننګرهار او سپين غره ادبی فضا او افق ته ګوری لکه قوس و قزح څو ډوله رنګونه ئې تر سترګو کېږی چه رحمان او حميد پکښی ځان ښکاره کوی مګر دا رنګونه سره له دې چه ښکاره امتياز لری بيا هم يو له بله سره ګډ شوی او تداخل پکښی راغلی دی. دی رنګونو بريد اوسيمه معلومول يا د دې جغرافيې ليکل څه اسانه کار نه دی.

زه به کوښښ وکړم چه د دوی د شعر او ادب نوعيت څه نه څه وښيم مګر زما د اټکل ټال به هم لکه د بوډۍ ټال داسی وی چه يوه هوائی ننداره به بلل کېږی ځکه چه دلته ډېر داسی شيان مخی ته راځی چه زه ئې خوند څکم مګر تفصيل ئې نشم کولی.

سړی په ډېرو خوړو او خوندورو شيانو ژبه ټکوی او خواږه يا ښه ورته وائی مګر هر څوك پوهېږی چه ټول خواږه او خوندور شيان يو راز نه دی.

ډېرو شيانو ته سړی سپين يا تور وائی مګر څنګه چه سپين او تور يو له بله فرق لری همدغه راز هر يو پخپل کور کښې هم درجی او مراتب لری چه تفاوت ئې ثابت او محقق دی نو زما تبصره به هر ګوره د يوې نقشی مثال لری چه لوی لوی غرونه او ډك ډك سيندونه به پکښې لکه خطوط داسی ښکاری او يو اجمالی لوری لودن به سړی ته ښئ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مګر لوړې ژورې به ئې څوك نه وينی او نه به پکښې د هيوادونو بهار او خزان معلومېږی خو دا به ټول زما نقصان نه وی د موضوع تقاضا به هم پکښې دخل لری.
سړی چه يوی عمومی هنګامې ته غوږ ونيسی يا د دوی دواړو ديوانونو ته له وراګوری داسی معلومېږی لکه چه رحمان بابا يو اخلاقی او لارښوونکی شاعر وی چه خلقو ته د شعر په شپېلۍ او د عشق په نغمه کښې د ژوندانه سمه لار ښئ او د بلبلو په ژبه حکيمانه خبری کوی مګر حميد د ښکلو او نازولو شنو خالو، تورو سترګو، خط و کاکل ته هر ساعت سترګکونه وهی او لکه پتنګ په سوزېدونکی شمع ځان جليا کوی. رحمان بابا زيات ميل عشق پرستۍ ته لری او حميد د حسن پرستۍ بيرغ هسك کړېدی – دی وائی:

د حميد زندګاني د يار په مخ ده ناقصان به ئې ژوندی بولی په سا

مګر رحمان بابا عشق او مينه هغه څه بولی چه بايد خپل ژوند هم ورځنی ځار کړی.
ځينی کسان د رحمان بابا او حميد ادبی مکتبونه پدی راز بېلوی چه حميد د نازکخيالی استاد ګڼی او رحمان ته د ساده او خوږی انشا حق ورکوی، يا هغه د جمال اودی د معنی منادی ګڼی، زه دا منم چه د رحمان بابا د عشق قبله له مادی حسن څخه پورته ده او يوازې ښايست يا تش ښکليتوب د ده مخه نه ده بنده کړی بلکه دی له دی ښايسته او رنګينو پردو هغه خوا هم ځينې تجليات ګوری او د مينی په صافه هنداره کښې ماورا له حسنه نور شيان هم وينی – د ده عشق او محبت د حسن او سينګار مولود نه دی بلکه د ده په نزد حسن د عشق په اعتبار نامه چلېږی او په همدغه سکه قدر پيدا کوی.
لکه چه پدې بيتونو کښې دا مطلب په ښه شان څرګندوی:

نـار د عشـق پـرورش مـی لـه عشـقه	هسې نـه چـه د خوبـانو پـه سينګار شـی
هـيڅ موقـوف د معشـوقې پـه حسـن نـه دی	د عاشـق خـاطر پخپلـه مينـه ښـاد دی
حسـن واړه د عاشـق پـه عشـق موقـوف دی	معشـوقه کـه وی جـوړی کـه ښـاپېری
عشـق دی دا چـه معشـوقه شـوو عاشـق تـه	ښـه رخسـار د مهرويـانو پـه اسـلوب

مګر د دې خبرې معنی دا نه ده چه د رحمان بابا شعر کښې غزلی آهنګ او شعری جاذبه له چا نه کمه ده يا دا چه ده د حسن او ښايست ننداره نده کړی او د نازکيخالۍ برخه ئې لږه ده. همدارنګه حميد هم يوازی د تش خيال خاوند نه دی بلکه د ننګ و نام پوره طرفدار او د تن اسانۍ دښمن هم دی – د درس او مکتب دروازی ته ئې هم هلکان را بللی او د يتيمانو اوښکی ئې هم پخپلو لستوڼو پاکی کړېدی، د عشق او مينی

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره ئی هر راز ذلت ته سر نیولی مګر د طمع ځنځیر ئی په غاړه نه دی پری ایښی[1] د چا مغلواله ئې کله نه ده تېره کړی مګر هېڅ کله ئې له خدایه داسی دروندوالی هم نه دی غوښتی چه په چا باندی بار شی[2] زه اوس دلته په دی مقاله کښې د دی دواړو نومړو شاعرانو په شعر باندی هغه شان تبصره نشم کولی چه د موضوع حق پوره ادا شی او ټول خصوصیات ئې وښودل شی مګر څه نه څه به ځینو ټکو ته اشاره وکړم چه د دوی د کلام د افادې ډول او هغه کیف چه د دوی په شعر کښې لیدل کېږی تر یوه حده وښودل شی.

لکه چه رحمان بابا پخپله شاعری کښې له عشق او مینی ډېر متاثر دی او هر هر ځای دغه مضمون په راز راز پیرایو کښې ادا کوی، حمید هم د محبت سوز و ګداز ناقراره کړی او په متعددو ځایو کښې له عشق نه فریادونه کوی، یعنی یو د عشق ستاینه کوی او اعلی مرتبه ئې بولی او بل ئې اسمانی تندر او توره بلا ګڼی یا ورځنی په سرو لمبو او غم باندی تعبیرونه کوی چه دغه دی دلته ئې نمونی ښیو.

رحمان بابا او عشق:

دا جهان دی خدای له عشقه پیدا کړی | د جملـــه و مخلوقــــاتو پـــــلار دی دا
تر عشق غوره بل څه کار په جهان نشته | تـــر همـــه کـــارونو غـــوره کـــار دی دا
کـــه اعلـــی مرتبـــه غـــواړې عاشـــقی ده | نـــور همـــه واړه ادنـــی دی ادنـــی مشـــی
څو د عشق په خمخانه ئې داخل نکړم | پختـــه نـــه دی دغـــه عقـــل خـــام زمـــا
عاشقان په عشق کښې واړه سلطانان دی | پـدې شـهر کښـې نیسـتګار او نـاتوان نشـته
عشق یو داد دی په عشق باندی له خدایه | هسـی نـه چـه یـائی پیـری یـا ئـی پلـوری
عشق عاشق لره یو هسی پیر استاد دی | چـه بـه نـه وی بـل دا هسـی پیـر اسـتاد
د رحمان په عاشقی کښې سترګی وشوې | څوك چه وائې عاشق ړوند دی هغه خوار شه
عشـــق د نفـــس لـــه خاصـــیته منـــزه دی | کار د سترګو به څوك څه رنګ په دهان کا
و آســـمان تـــه لاس د عقـــل نـــه رســـېږی | دا خـوعشـق دی چـه پـه عرش کرسـی قدم ږدی
بی د عشقه که مې عیب که مې هنر دی | مـا غـوڅ کړیـدی لـه ځانـه بـل پیونـد
مرتبـــه کـــه د عشـــق شـــی ورتـــه څرګنـــده | ملایـــك بـــه واړه وائـــې چـــه بشـــر وای

حمید او عشق:

چـه نـازل شـو د عشـق تنـدر لـه اسـمانه | مــا حمیــد د غــم لایــق ورتــه لاس ونیــو
مـا هـم زده چـه عاشـقی تـوره بـلا ده | بـــاری تېرلـــه دی تـــدبیره کـــړم تقـــدیر

---

[1] نور قیدونه واړه سهل دی حمیده | خو په غاړه دې د طمع ځنځیر مشه
[2] د خسرې په څېر سپك ښه یم بی قدره | خدای مې مکړه هسی دروند چه په چا بار شم

(c) ketabton.com: The Digital Library

چه د عشق په غم اباد يم ډېره شوی　　نور مې هېڅ کله ښادی د وجود نشته
په ځوانۍ د عشق غمونو حميد زوړ کړ　　بی مدې ئې ږيره سپينه شوه ملاغبرګه
کاميابی په عشق کښې نشته زړه چول دی　　هر نفس په تشه تشه تمنا
رستمان د صبر زهد ستا په عشق کښې　　نخول شی در په در لکه بيزو
عاشقی به ئې آخر تر ښې سپك کړی　　که وی درونډ تر کوه قافه تول د چا
د عشق بار چه اسمان ځمکی ساهه نشو　　تا په کوم قوت ساهه کوتاه انديشه
لکه لوبی هلکان په ليونو کا　　عشق می هسی مسخره کړ عقل و هوش
هر ساعت لکه خليل په عاشقی کښې　　تماشه کړم د ګلزار په سرو لمبو کښې
هسې زه د ځان په غوښو عشق اخته کړم　　لکه نا خېږی له ځانه د پمن لاس
عشق د بوری د بدنامی کار راوکړ　　لاس په خوله اېښی ژړا کړم شب و روز
په راستۍ مې د خپل عشق هسی باور دی　　چه همدم به يم له ښکلو پس له مرګه
څه فساد وستا په خاورو کښې حميده　　چه د مينی په کيميا هم سره زر نشوه
څه کيميا د عاشقۍ په لاس درکړی　　چه دی وينم په خواری کښې مغرور هسې
يا د ښکليو د پاوليو شرنګهار دی　　يا د عشق د لېونيو د ځنځير
هنګامه د مينی ګرمه ده ترحسنه　　د مجنون د درګدا شه ليلی مشه
د حميد زندګانی د يار په مخ ده　　ناقصان به ئې ژوندی بولی په ساه

د دی څو بيتو څخه ښائي چه د رحمان بابا او حميد د عشق رنګ او ډول څه نه څه ځرګند شوی وی او دا معلومه شوی وی چه دواړه د شعر په محفل کښې د عشق سرېنده غړوی مګر هغه پکښې د خوشحالی اودی پکښې د غم سندرې وائي – دی د عشق او مينی مرور اشنا او هغه پخلا معلومېږی يعنی د هغه د خوشبينی جنبه قوی ده او د ده د شکايت هنګامه ډېره زوروره ده.

دا فيصله د يوه عمومی نظر نتيجه ده که څوك د دوی دواړو يو يو بيت له نظر لاندی ونيسی ښائي چه د رحمان بابا په اشعارو کښې هم د شکايت يو نيم بيت پيدا کړی لکه:

اشنائی توره بلا ده اشنا مشی　　جدائی به دی فنا کړی فنا مشی

او د حميد په ديوان کښې هم ځينی بيتونه وموبی چه د عشق ستاينه او کيميا توب ورځنی ځرګند شی مګر په عمومی صورت همدغه راز ايسی لکه چه اشاره ورته وشوه.

څه شی چه د حميد په شاعری کښې ډېر زيات ترسترګو کېږی هغه د خط کلمه ده چه اصلاً د فارسی ادب مهم عنصر دی او هلته په راز راز پيرايو کښې ادا شوېده مګر حميد هم د پښتو ادب خصوصيت ته نه دی کتلی او دا پردی مضمون ئې پخپلو اشعارو کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دومره اړولی را اړولی دی چه د ده د شاعریت مهم غړی ورته ویلی شو او دلته ئی ځینې نمونې ښیو:

منت بار دې يم د ړيرى د آغاز
چه ئې كم كړ ستا حسن كبر و ناز

په نو خطو پسې تللى زړه موند نشى
هغه ورك شو چه په شپه داوړ په سوى لاړ

چه مې وليده په مخ د دل ارام خط
بيا مونده له ازادى نه ما غلام خط

د اشنا د مخ د خط هيبت مى وخوړ
چه مې وليد په شرابو كښې د جام خط

د بهار او ريځى نه وى بى بارانه
په رښتيا كا د بوسى زيرى پيغام خط

د مقصود د رمې ونه ليده تياره شوه
صبحدم د يار د مخ كړ راته شام خط

د خط خيال مې له سره تلونى نه دى
كه سايه پرى د هما شى برابره

چه مشغول دا ستا د مخ په خال وخط شوم
مشغولا را څخه پاته د كتاب شوه

ځكه زه كوم اسره د يارو خط ته
روانيږى مشكل متن په حاشو

هومره ښه دې خال و خط راسره وكړه
چه راوې ايستم له اوره په اغزو

زر په زر به ئې سياهى د خط پښيمان كا
دا د مخ په روښنائى باندى مغرور

خدايه خط د يار له مخه لرې لرى
په اسلام باندى برمشه لاس د كفر

هغه مخ چه مې كعبه وه د دوه ستر ګو
مسلط كه باندى خط مو اس د كفر

لا كه مخ له خال و خط آب و تاب ډير
ولى تاب وى دا وريځى د افتاب ډير

د تور خط ليكه ئې ګډه په سپين مخ شوه
تور او سپين زما د ستر ګو شو پدا ګډ

دارموز كا د يار خط په ماته ژبه
چه خوره كړه نن ساعت هر چا ته ژبه

د اشنا له خال و خطه معلوميږى
چه حميد به مسافر د هندوستان شى

لګى لا د خط په وخت د يار عتاب سخت
وى د شپې باد و باران سيل وسيلاب سخت

د نو خطو درشتى زما اشتى ده
په اغزن بوټى ارام كا عندليب زما

څه به خوب كوم د يار د خط له غمه
چه اغزى مې په ليمو كښې غړوى

هسى شپه د يار د خط را باندى راغله
چه هر ګز به تر قيامته سحر نشى

خال و خط ئې هسې چارې په مخ وكړى
لكه ګل شى پښو لاندى دهاتيانو

سپيلنى غوندى په اور د نو خط حسن
سر تر پايه سره لمبه شم شنه لوخړه

دائې خط نشو نما كاندى له مخه
كه نرى نرى لوګى ځى له چراغه

خط په مخ د صنم راغى كه مياشت ګير شوه په هاله كښې
وائې غلبن په خوله كښې زيب كا كه ژاله شوه په لاله كښې

له دغو څو بيتو څخه دومره پته لګيږي چه حميد د فارسى شاعرى له تاثير لاندې ډير زيات راغلى دى او ديښتو د شاعرى خصوصيت ئې لږ څه بايللى دى د همدې لامله ځينې ځايونه ئى تخيل هم فارسى رنګ لرى او ځينى فارسى مصطلحات ئى هم په كلام كښې ليدل كيږى چه يو څو نمونې ئې دا دي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـــه حميـــد د زنخـــدان لـــه غمـــه ژاړی — پـه کـوهی کښـې اويـزان دی نـه دی ګـرم
کـه مـې تـا د مـرګ سـلا نـه ده ورکـړی — زنخــدان دی راتــه کينــی ګــور پــه څــه
چـه ئـی ستا د تنګـی خـولی تصـور واخسـت — پـه دی فکـر کښـې غنچـه شـوه پـه زړه تنګـه
دا زمـا پـه سـرو قـد د قـد لـه شـرمه — فلـــك ودريـــده ســـرکوزی خميـــده
چه خندا دی کيند کوهیِ په زنخدان کښې — مـا هالـه پکښـې ليـده خپـل پرېواتـه
وايـم پرېـوتم وسـل ګـزو کـوهی تـه — چـه پـه يـاد راتـه د ښـکلو زنخـدان شـی
چـه دا سـتا چـاه زنـخ تـه نـه رسـېږی — د کـم عمـر رسـن څـه کـوم بـی تـا

دلته بايد څوك دا ګمان ونکړي چه زه د ده هر بيت چه نازك خيالي پکښې وی د فارسي ادب اغيزه بولم يا دا وايم چه په پښتو اشعارو کښې بيخی تخيل نشته او نازکخيالي پکښې نه ځائيږی – زه به تاسی ته د پښتو په عام ادب او لنډيو کښې هم نازکخيالی وښيم چه څوك ورته د فارسی اغيزه ونشی ويلی او د پښتو خپل مال ئې وبولي لکه:

په ګودر سور سالو ښکاره شو — ما وی دې تورو اوبو اور واخست مينه

حميد هم ځينی بيتونه لری چه هغه د ده خپل تخيل دی او پر دی رنګ نلری لکه دا بيتونه:

لکـه سـر د پسـه پـه اورغاښـونه سـپين کـا — هســی مــا لــره لــه غمــه خنــدا راغلــه
د اشـنا د منګـوری زلفـو پـه خيـال کښـې — مـوی پـه مـوی راباندی زهـر د منګـورځی

زما مقصد له فارسی تخيل څخه هغه تخيل دی چه په فارسی ادب کښې ئې د ضرب المثل حيث پيدا کړی دی او د فارسی د ټولو شاعرانو مشترك مال ګرزېدلی دی لکه د حميد پدی بيت کښې ئې چه ګورو:

د هوسیِ په ښکر برات زما د مطلب شو — هوسیِ زه نشم نيوی د پښو په دو

دلته که څه هم د فارسی دا مخصوص مضمون (برات عاشقان بر شاخ آهو) ډېر ښه ادا شويدی ځکه چه پدی ځای کښې دا مضمون يو مخصوص لطف هم لری چه (برات) نامی د حميد محبوب او معشوق هم و، او په همدغه سبب پکښې يوه ښه تلميح هم شته مګر بيا هم د يوه پښتانه شاعر د ستاينی موجب نشی کيدی او د حميد دپاره ئې عيب بولو که څه هم د نورو دپاره حسن دی. حميد په همدغه سبب چه فارسی ادب لږ څه د ده د خولی خوند بل راز کړی دی ځينې داسی بيتونه ئې خولی ته ورغلی دی چه هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو د عمومي صفت منافي بلل کېږي او د نورو پښتنو شاعرانو په کلام کښې دومره ډېر نه ليدل کېږي لکه دا څو بيتونه:

بيهوده مې ځان شمېره د يار له پيسو
چه لايق په دغه شمار کښې نه وه نشو

دا خطاب د پادشاهۍ د سلطانۍ دی
چه يار وبولي حميد د اسپې په اسم

د حميد په خبر به ځان د ښکلو پسې کړی
که څوك بيا مومي د عشق کمينه فيض

په سرو کښې به ځان هومره حساب نکړم
څو حساب نشم د يار د درپه سپيو کښې

ستا د در د سپيو قدر مې بيا نه موند
که هر څو مې درته ځان کړ کمينه

چه سپی توب د عاشقۍ راځخه نه ځی
ځکه شم بالا شاړه په تو په چخه

دا سپی توب دی زما خوښ ترسړيتوبه
که په مينه کښې هرڅوسړی سپی کېږی

برسېره پدی چه فارسي ذوق د ده په دېوان کښې دغه راز د عزت النفس منافي بيتونه پيدا کړی دی ځينې داسی بيتونه ئې هم د ده له قريحې زيږولی دی چه لکه د فارسي ځينی تخيلی بيتونه له واقعيت او حقيقت څخه ډېر لری وی چه دغه راز بيتونه د پښتو په ادب کښې بل راز ايسی او د پښتو په ذوق هم چندان ښه نه لګی وګورئ حميد په يوه ځای کښې وائي:

زلزله د يار د خط د راتلو ګوره
نړوی مې په تندی آسمان د مشکو

چه اوريځ د يار د خط په خاطر راشی
اوروی مې ترليمو باران د مشکو

دا بيتونه علاوه پر دی چه د وقوعيت په لحاظ پری اعتراض کيدی شی د شعری تناسب په اعتبار هم د انتقاد وړ دی ځکه چه د مشکو اسمان د خط زلزله او بيا هغه مفهوم چه دی ئې له دی دوو مصروعو څخه اخلی څو رازه نواقص لری، همدارنګه د اوښکو باران ته د مشکو باران ويل هم يوه نوی خبره ده ...
په يوه بل ځای کښې وائي:

خال و خط ئې هسی چاری په مخ وکړی
لکه ګل شی پښو لاندې د هاتيانو

دلته که خط د هاتی مثال پيدا کړی شی او مخ لکه ګل د دغه تور هاتی له پښو لاندی وګڼو نو د يوې بعيدی تشبيه په سبب څه اړخ ورسره لګوی مګر خال ته هېڅکله دا نشو ويلی ځکه چه هغه لا د مخ ښايست او ښه ښکاره کيدو سبب ګرزی نو خال پدی بيت کښې خوشې په خوشی د خط په ډب کښې ولاړ دغه راز شيان نور هم له فارسي نه پښتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته راغلی دی چه د حمید په اشعارو کښې له رحمان بابا او نورو شاعرانو څخه زیات تر سترګو کیږی.

رحمان بابا هم یو نیم ځای خط یاد کړیدی او د فارسی ادب اغیزه ئې په کلام کښې په هغه اندازه چه ګډون او اجتماع تقاضا کوی لیدل کیږی مګر د حمید پکښې کوږدې ولاړی دی او د ده د نازکخیالۍ بوده یا تنسته ئې بللی شو.

د حمید ډېر بیتونه مو د خط په باب کښې واورېدل اوس د رحمان بابا یو بیت هم واورئ:

په رخسار چه دې د خط غبار څرګند شو سربلنده شوه فرقه د خاکسارانو

که مو په یاد وی حمید هم دغسی یو بیت لری چه د مضمون په لحاظ همدغه بیت ته ډېر نزدی دی خو شاعریت ئې کمزوری دی ځکه چه هغه ښکاره او په ډانګ پیلی خپل معشوق ته وائې:

منت بار دې یم د ږیری د آغاز چه ئې کم کړ ستا د حسن کبر و ناز

مګر رحمان بابا په هغه ژبه چه د شعر او ادب تقاضا ده همدغه مطلب ادا کوی او یوازی د حسن او ناز کمېدل لا څه چه د محبوب خاکسارۍ ته هم یو شاعرانه اشارت کوی او په مقابل کښې ئې خپله سربلندی ښئ مګر خپل مناسبت ورسره په ښه شان ساتی او په عین حال کښې د خط تشبیه له غبار سره او بیا د خاکسارۍ مفهوم پکښې پیدا کول پوره شعری کیف لري.

په یوه بل ځای کښې هم د رحمان بابا خط و خال ته پدی راز ګوری:

ستا د مخ په ورق باندی خط و خال دی د مصحف په صحیفو باندی اعراب

پدی بیت کښې د خط و خال تشبیه د مصحف له اعرابونو سره شوېده او پخپله مخ لکه د مصحف پاڼه ګڼل شوېده مګر حمید پخپل یوه بیت کښې ورته د کتاب د حاشو نسبت کوی او وائې:

ځکه زه کوم اسره د یار و خط ته روانیږی مشکل متن په حاشو

پدی کښې هیڅ شك نشته چه حمید هم پدې ځای کښې د رحمان بابا مطلب ادا کړیدی خو هغه کیف او لطف چه د مصحف او اعراب په کلمه کښې مومو په متن او حاشیو کښې ئې نه وینو ځکه چه د مخ تشبیه له مصحف سره نسبت متن ته زیات مناسبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږی او یوه بله تخیل هم سړی ته پیدا کوی همدارنګه کله کله رحمان بابا چاه زنخدان هم یاد کړیدی لکه:

خوند د لبو او د چاه زنخدان ئې　　　راشه ګوره زمزم دا دی کوثر دا دی

مګر حمید ورځنی سل ګزه کوهی جوړ کړی او خپل قبر ئې هم پکښې لیدلی دی.
سړی چه د رحمان بابا او حمید شاعری ته ښه ځیر شی داسی معلومیږی چه حمید کله کله په پخپلو مضامینو او سخرو غوټو کښې هم شعر او شاعری لټوی مګر رحمان بابا یوازی په ساده بیان کښې شعری سحر پیدا کړیدی او هېڅکله داسی نه کوی چه د خط له وریځې څخه د مشکو بارانونه و اوروی یا د خط د زلزلې په اثر کښې د مشکو اسمان و نړوی – له خط نه هاتیان هم کله نه جوړوی او د هوسی په ښکر براتونه هم نه لیکی مګر حمید اسمان ته د شعر ځینه ایښی ده[1] او همدومره پاته دی چه د غم له زنګانه سر راپورته کړی او پورته ورخیژی خو زما په ګمان چه همدغسی مغموم ورختلی دی او د فلك په مانی کښې ئې هم د غم اورونه بل کړیدی لکه چه پخپله وائي:

چه بلیږی پکښې اور زما د آه　　　څه به نه وی د فلك مانۍ سیاه

د همدی لامله خپل اشنا ته هم له پاسه دا راز پیغام استوي:

سر ترونی نوي میاشت تر سر جار باسی　　　د هر ښکلی درد په سر دی ستا له درده

هغه وخت چه د خپل صنم په مخ د خط لیکه شاوخوا ګوری نو هم سمدلاسه وائي:

خط په مخ د صنم راغی که میاشت ګیر شوه په هاله کښې　　　دائی غاښ په خوله کښې زیب کا که ژاله شوه په لاله کښې

د اسمان شفق هم د خپل زخمی زړګی د سمال بولی چه په همدغه اسمانی سیر کښې ورځخه لویدلی او هلته پاته شویدی لکه چه پخپله وائي:

ناخبره خلق ئې ولی شفق بولی　　　دا زما د زړه له زخم د سمال پرېووت

نو څنګه چه په فارسی کښې بیدل پخپله شاعری کښې په یو سخته لاره روان دی چه غرونه او پیچو می پکښې زښت ډېر دي حمید هم کله کله په لوړو مضمونو پسی د اسمان په څنډوګرزی او له عامې سطحې ډېر ډېر پورته کیږی مګر رحمان بابا پخپله مسله ناست دی د اسمان راښه ستوری ئې په لمن کښې لکه مرغلري را توئیږی: دی ورځنی د لویو او وړو دپاره ښایسته امیلونه جوړوی او د خپلو نمسیانو په غاړه کښې ئې اچوی.

---

[1](۱)و اسمان ته به د شعر ځینی کښیږدی
که حمید د غم له سره زنګون وکیښ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د حمید د شاعرۍ زور او قوت اغلباً په تکلفی او پېچیده مضامینو کښې ګورو او زیاته پهلوانی ئی هم په همدغه تشبیهاتو او استعاراتو کښې وینو مګر د رحمان بابا په شعر کښې یو بل راز کیف ممو چه هغه د ده په ساده انشا کښې د شعر پرښتو اغږلی دی او په هېڅ راز تکلف نه دی ښا – د همدی لامله کله سرې د ده په ځینی اشعارو کښې یو ډول خوند او خوږوالی ځکی چه هلته د تشبیه یا استعارې غازه هېڅ نه لیدل کېږی او څه تخیل هم پکښې نه وی لکه پدی بیتو کښې:

کـه یـوځلـه مــې دی زلـف پـه لاس کښـېوزی — یـو وېښـتـه بـه دی پـه درسـت جهـان ورنکـړم
څـودی ونـه ویـنم سـترګی کـه خـدای کانـدی — عزرائیــل لــره بــه هــومره ځــان ورنکــړم
پــه رحمــان بانــدی د لبــو مــی حــرام دی — څـــو د خپلـــو وینـــو جـــام تـــاوان ورنکـــړم

د رحمان بابا په دېوان کښې دغه راز ډېر بیتونه موندلی شو چه لکه اصلې مرغلې له ځانه یوه اصلی رڼا لری او د خپل ساده جوهر په لحاظ هر چا ته ښکلی او ښایسته ښکاری وګورئ! دا بیت:

څه اثر به ئې د عقل وی په سر کښې — د هغو په سر چه کښېنی ښاپېرۍ

خومره ساده کیف لری چه هېڅکله ئې سړی په یوه تکلفی او پېچیده مضمون کښې نه مومی.

څوك چه د رحمان بابا په دیوان کښې مطالعه لری هغه به دا ومنی چه د ده ساده انشا یو دا راز خوند او کیف لری چه هغه هېڅکله په مصنوعی اشعارو او شعری صنایو کښې نشو موندلی دا اقتدار خدای یوازې رحمان بابا ته ورکړی دی چه ډېر پېچیده او ګران مضمونونه دومره ساده او اسانه کړی چه خاص و عام هر څوك پرې وپوهېږی او خوند ورځنی واخلی – دی ډېر ځله په یوه غزل کښې د عشق مرموز کیفیتونه، د ژوندانه پټه فلسفه او شاعرانه نازك خیالات داسې یو ځای کوی چه یو ډېر ساده او روان خوندور شعر ورځنی جوړیږی.

د نمونی په ډول ئی دا څو بیتونه وګورئ:

کـه پـه ګـنج د شـهاهۍ فخـر شـهریار کـا — عاشــقان ئـــې د دلبـــرو پـــه رخســـار کـــا
خرقـه پوشـو پـه خرقـه کښـې دی مونـدلی — هغـه حـظ چـه پـه دنیـا کښـې دنیـا دا کـار
پتنګـانو لـره خـدای ورکـړ پـه اور کښـې — هغـه عـیش چـه ئـې بلبلـی پـه ګلـزار کـا
یـار د نـاز لـه خوبـه پـاځی پسـی ګـرزی — چــه فلــك د عاشــقانو بخــت بیــدار کــا
نیمـه شـپه ئـې یـار تـر سـره پـوری کښـنې — لکـه شـمع چـه څـوك بلـه پـه مـزار کـا
د مســتۍ د هوښــیاری یــون ښــه څرګنــدوی — پـه هـر چـا کښـې چـه څـه وی هسـی رفتـار کـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بلبلـــو نغمـــه زاغ کـــولی نشـــی ... هـر سـرود اواز پـه طـور د خپـل تـار کـا

د حمید د شاعرۍ رنګ به هم د ده له اشعارو څخه نه څه معلوم شوی وی چه دا د عشق او مینی په لمبو سوی او ستی شاعر بی له سوز او ګدازه نور څه نه خوښوی او بل راز ژوندون هېڅکله له خدایه نه غواړی د همدی لامله د خپل دیوان شروع په دی ډول کوی:

الهی د محبت سوز و ګداز را ... په دا اور کښې د سهی سمندر ساز را
تن پرور بلبل دی عیش کاندی پر ګلو ... پروانه لره په اور زما ګداز را

څنګه چه دی د خپل دیوان په آغاز کښې خپله خط مشی ښئ او له لویه خدایه د یوه سوزان عشق آرزو کوی تر آخره پوری د ده په زړه کښې دا لمبه نه سړېږی او هر ځای همداغه سوال کوی:

چه دی نوم په غوږو واروم سره لمبه شم ... هومره سوز را کښې پیدا کړی زما ربه

د همدې لامله په هر ځای کښې چه د مینی او عشق خبره یادېږی د ده په مخکښې سری لمبی جلوه کوی او د سوز ګداز منظری ئې سترګوته درېږی او په ډول ډول پیرایو کښې وائی:

لـه حجابـه ئـې جلـوه هسـې جمـال کـا ... لکـه سـره لمبـه چـه خېـژی لـه تنـوره
زه د شـمع پـه څېـر اور پـه تنـدی بـل کـړم ... تـه د صـبح پـه څېـر خانـدی لـه غـروره
هـر سـاعت لکـه خلیـل پـه عاشـقی کښـې ... تماشـه کـړم د ګلـزار پـه سـرو لمبـو کښـې
لکـه مـوم سـوز و ګـداز مـومی لـه اوره ... هسـی زه مـومم لـه تـا سـوز و ګـداز
شـومی سـوز لکـه د شـمع دل افـروز ... پـه ژړا مـې څکـه نـه څـی د زړه سـوز
هسـې یـم پـه درد و غـم کښـې د دلبـر خـوښ ... لکـه اوسـی پـه سـره اور کښـې سـمندر خـوښ
همـه عمـر ولاړ ښـه یـم پـه سـره اور کښـې ... نـه بـی یـاره د شـاهۍ پـه شـر و شـور کښـې
سـری لمبـې سـتی سـهی پـه صـورت بانـدی ... سـهېدی نشـی بـی یـاره پـه پېغـور کښـې
چـه څـراغ د یـار د مـخ راتـه بـل نـه وی ... زه پـه ګـور کښـې ګـنم خپـل سـر پـه دا کـور کښـې
د حمیـد د زړه رڼـا پـه ښـکلی مـخ ده ... پـه دا کـور کښـې نشـته بلـه بلـه شـمع

نو دغه سپېڅلی اور چه هر وخت د ده د زړه په کوه طور کښې بلېږی او د ده مخه رڼا کوی د هر راز ستایلو او نمانځلو حق لری څکه چه همدغه اور د شعر او انسانی مینی ساه ده چه د انسان د زړه په فانوس کښې رڼا کوی او بشر ته د سعادت لوری او لاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښئ– د ده له همدى اور څخه د شعر او شاعرۍ ډېرې ډيوې هرېخواته بلې شويدى او ډېرو خونو ته ئې رڼا رسېدلې ده.

دغه سوز وګداز چه حميد ئې له خدايه غواړى او لكه پتنګ ورپسى شمع او ډيوې لټوى د انسان ازلى برخه ده او د انسانيت په دنيا كښې ډېر لوړ قيمت لرى.

دا جذبه بايد شاعران وروزى او دا هنګامه همدغسى ګرمه وساتى لكه چه حميد ساتلې ده څكه چه شعر د همدغه احساس د ويښولو او پالنې دپاره دنيا ته راغلى دى او د زړونو اصلاح هم په همدغه دوا باندى كېږى – يو ربښتيانى او فطرى شاعر بايد په دنيا كښې بې له مينى او حسن څخه بل حقيقت ته قايل نشى او نور څه ونه پېژنى لكه چه حميد وائى:

يا د ښكلو دپاوليو شرنګهار دى يا د عشق د لېونيو د څنځير

مګر پدى دواړو كښې هم د عشق او مينې حق مقدم ګڼي او په حسن باندې ډېره ترجيح وركوى لكه چه په يوه بل ځاى كښې وائي:

هنګامه د مينى ګرمه ده تر حسنه د مجنون د درګدا شه ليلى مشه

نو ويلى شو چه حميد د شعر او شاعرۍ په مقام كښې د يوه پاخه استاذ ځاى لرى څكه چه ده د شعر اصلى او اساسى راز ډېر ښه پېژندلى دى او حق لرى چه د يوه نوى مكتب او سبك استاذ ورته ووايو.

وروسته تر دى لږى ډېرى معرفۍ اوس د دى دواړو منلو او مشهورو شاعرانو د شعر نمونې وګورئ:

رحمان بابا:

لمړۍ نمونه

بيا دى نوى شراب ځكلى دى پوهېږم په رخسار دې ګل كرلى دى پوهېږم
كه هزار ځله لاس سره كړى په نكريزو تا زما په وينو وللى دى پوهېږم
معركه زما د مرګ نه ده نو څه ده رقيبان چه دى بللى دى پوهېږم
څه حاجت دى چه دى خط په ملا لولم چه زما په باب دى ښكلى دى پوهېږم
رقيبان چه دا تېرى په رحمان كاندى تا پخوا پورى نيولى دى پوهېږم

دوهمه نمونه

زه دا هسې لېونى او مجنون چا كړم؟ له رواج اوله رسومه بيرون چا كړم؟
نه پوهېږم چه دا هسې چارى څوك كا؟ ليونى د خپل نګاه په افسون چا كړم؟
كومې سترګى كوم بانه كومه غمزه ده؟ ډوب شهيد غوندى په خاك اوپه خون چا كړم؟
توان توفيق چه د فتنو را څخه نه ؤ په فتنې د تورو سترګو مفتون چا كړم؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمان هیڅ له خپله ځانه خبر نه یم — چه دا هسې رنګ زبون او محزون چا کړم

دریمه نمونه

ستا د عشق حرفونو تور نه دی ګلګون دی — هم په دا چه نوشته په جګر خون دی
تش به نه شي هغه خم د عشق له میو — چه ئي خاوری د فرهاد او د مجنون دی
مقتولان ستا د غمزو دی لاله نه دی — چه په سره کفن له خاورو را بیرون دی
چه بهائي د ځلمیو څخه نشته — جونه نه دی جوړ ګنجونه د قارون دی
بادشاهان به په یودم کښې ګدایان کا — ما لیدلی فسادونه د ګردون دی
د رحمان د زړه خوناب مګر قبول شه — چه مخونه د دلبرو پری ګلګون دی

خلورمه نمونه

ستا د مینې ګوهر نشته په هر آب کښې — مګر بیا موند شي د اوښو په دریاب کښې
که ته وینې زما پټې ځکې دلبرې — رنګ د لبو دی ګواه دی پدا باب کښې
په هر ځای چه ستا د لبو نوم آغاز شي — د لاله ؤ باران اوری په حباب کښې
زه حیران دا ستا د وروځو د تور خال یم — کافر څه رنګه سجده کاندی محراب کښې
ګل له ډېری باریکۍ په شبنم خور شي — نازك زړونه بدوی په صاف جواب کښې
د بهار په ګلو اوری بارانونه — د څڅویکی طاقت نشته په حباب کښې

پنځمه نمونه

زه د یار په دردو غم کښې شادمان یم — لکه ګل د پریشانۍ په وخت خندان یم
یو وینسته مې د صورت بې عشقه نه دی — خوکیدار پخپل نفس د خپل کاروان یم
د کاملې عقیدې له برکته — د دوهۍ په غاړه ناست شاه جهان یم
روښنائي مې په طلب کښې شوه حاصله — شپه او ورځ لکه افتاب په لار روان یم
دلبرانو وته خاك تر تلی لاندې — د دي نور جهان په سر لکه اسمان یم
چه د یار په دیدن سر او مال ښندمه — خلقو واوری زه هغه عبدالرحمن یم

شپږمه نمونه

که مې خوك په فقیری شمیری فقیر یم — که مې خوك په امیری شمیری امیر یم
د دلبرو صدقی لره ئې غواړم — هسې نه چه په دنیا پسې زهیر یم
هم پند اخلم هم پند وایمه هر چا ته — زه د ځینو یم مرید د ځینو پیر یم
په هجران کښې د وصال خیال را سره وی — په زندان کښې له یوسف سره اسیر یم
په خندا کښې مې ژړا ده لکه شمع — له عالم پټ پنهان د ځان په ویر یم
ازادی تر دا په هور ته بله نشته — چه بندی د یار د زلفو په ځنځیر یم

(c) ketabton.com: The Digital Library

همیشــه پــه غـــوږ نــاری د هجـــران اورم　　رحمٰـن ځکـه د خپـل یـار مـخ تـه پـه ځیـر یـم

حمید ماشو خیل:

لمړی نمونه

لـه حیـا دی آئینـه پـه مـخ کښـې آب شـوه　　پـه فـراق دی ګونـه زیـړه د افتـاب شــوه
ورځ پــه ورځ ئــې روښــنائی د مــخ زیــاتیږی　　نـوی میاشـت چـه دی روانـه پـه رکـاب شـوه
چـه ئـې ګـل دا سـتا د مخ پـه ګریـوان کښیښـود　　شـګوفه د زړه پــه وینــو کښــې غرقـاب شــوه
بیــا بـــه ولګـــوی اور د چـــا پـــه خونـــه　　چـه لـه قهـره ئـې سـمن بشـره ګـلاب شـوه
چـه مشـغول دا سـتا د مـخ پـه خـال وخـط شـوم　　ځـه عجـب کـه د هغـو سـینه کبـاب شــوه
تـــه چـــه تـــوره تیـــروی د مـــخ پـــوهیږم　　مقـــرره شـــهید ګـــی زمـــا پـــه بـــاب شـــوه
ســتا د غــم لــه ډیــرو اوښــکو چــه تــل ژاړم　　د حمیـد خونـه پـه مخکښـی د سـیلاب شـوه

دوهمه نمونه

ارزومنـــــــد د یـــــــاد درد و دوا مشـــــــه　　بیګانـــه د خپلـــو میـــنځ لـــره رامشـــه
هنګامـــه د مینـــی ګرمـــه ده تـــر حســـنه　　د مجنـــون د درګـــدا شـــه لیلـــی مشـــه
کـــه بـــانړو دی د نګـــار تـــول تیـــره غشـــی　　یـــو زمـــا د زړه لـــه نښـــی خطـــا مشـــه
کـه بـلا پـه عشـق کښـې ډیـری دی ناصـحه　　دا بـــلا واړه پـــه مـــا شـــه پـــه تـــا مشـــه
بـی لـه غمـه د عشـق هـر غـم ضـرر کانـدی　　خـوك لـه خـوا د آهـو چشـمو جـدا مشـه
هـــیڅ دی دم وربانـــدی نـــه لګـــی ناصـــحه　　دا حمیـــد بـــلا وهلـــی مـــلا مشـــه

دریمه نمونه

کــه پــه مینــه کښــې مــې ســر د دلارام ولاړ　　د لګونـــو پـــه ســـودا مـــی یـــو جـــدام ولاړ
چـــه مـــې ولیـــد کفرســـتان د تـــورو زلفـــو　　عقـل و هــوش مــې لــه خــاطره د اســلام ولاړ
ځلـه نـه ژاړم غنچـې غونـدی سـري سـترګی　　چـه لـه غیـری مـې وصـا ل د ګـل انـدام ولاړ
چـــه مـــې نـــه مونـــده وصـــال د دلبرانـــو　　وجنـــت وتـــه مـــې فکـــر لـــه ناکـــام ولاړ
چـه مـی زړه د ترکـو وصـل پـه سـر غـواړی　　پـه سـپوږمی پسـی هلـك سـرته د بـام ولاړ

خلورمه نمونه

چــه دی نکــرم پــه نیکیــو ننــګ و نــام لــوړ　　پـه دوه چومـه دی د ختـو مشـه بـام لـوړ
زیــات و کـــم تـــر خپلـــه قـــدره قـــدم ږده　　د مرغـــه پـــه انـــدازه غـــوروه دام لـــوړ
د مجلـــس د اهـــل دلـــو لـــوئی مکـــره　　د قـران پـه نزدیـك نشـی اخسـت ګـام لـوړ
اســـتغنا لـــه خلقـــو نیســـه د کمـــال ده　　د صـاحب پـه ځنـګ کښـې نـه دری غـلام لـوړ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چـه پـه پـوزه ئـې پېـزوان نـه وی د طمـع
د هغـو خلقـو ګـردن بويـه مـدام لـوړ

پنځمه نمونه

څـو بـه خـوری پـردی مالونـه پـه سـتم
يـوه ورځ بـه دی پـه نـس کښـې شـی اږم

د مظلـوم د مـال روټـی خپلـه بـوټی خـوری
مشـه هـېڅ پـه دا خـوراك خـوښ و خـرم

زمـانی دی ډېـر مـزری هسـی خـوار کـړی
چـه وهلـی اوس پيشـو تـه نشـی دم

چيـری نشـی دهـاتی تـر پښـو لانـدې
پـه عـاجز مـچ و مېـږی مـه ږده قـدم

د يـوه تـن اندامونـه دی بېشـکه
لـوی هلـك بنـی ادم پـه صـورت سـم

تـه هـم هـېڅ لـه پرښـتی زوکـړی نـه ئـې
چـه چارپـای بـولی دا نـور بنـی آدم

آدم زاد دی د يـوی ونـی ښـاخونه
چېرتـه تـه ښـاخ د زعفـران شـوی نـور شړشـم

آئينـه د زنګـون ونيسـی و مـخ تـه
پکښـې وګـوره احـوال د جـام جـم

د انصـاف وروښـنائی وتـه را ووزه
پربـږده زيسـت د خـود بينـۍ پـه تـور تـم

کـه امسـائی د موسـی بـولی وګـوری
ښـائی نـن سـاعت حميـده سـتا قلـم

شپږمه نمونه

ربـه زړه د رقيـب نـرم پـه احسـان کـړی
دا هنـدو را بانـدې څـه خـو مسلمان کـړی

زمـا صـبر تېـره تـوره کـړی پـه عشـق کښـې
رقيبـان وربانـدې غـوڅ پخپـل ګمـان کـړی

چـه خـاطر د آهـوچشـموپـری وحشت خـوری
هغـه واړه ودانـی زمـا دامـان کـړی

اور زمـا د ديـن دنيـا پـه کـور کـړه پـوری
خـومی عـذر پـه عـزت د عشـق مهمـان کـړی

چـه روښـان د يـار د مـخ پـه ډيـوه نـه وی
وران زمـا د زنـدګۍ خـان ومـان کـړی

يـا زمـان د يـار د وصـل کـړی رانـوی
يـامی عمـر پـه هجـران کښـې يـو زمـان کـړی

ګـوره نـن پـه ځيـر ځيـر مـخ د يـار حميـده
چـه سـبا وريسـی لاس مـړی ارمـان کـړی

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library